

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი  
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი  
სადოქტორო პროგრამა  
„ქართველური ენათმეცნიერება“

ხელნაწერის უფლებით

ილქიზ შენელ უზუნქაია

ზნეობრივი ფასეულობების გამომხატველი ლექსიკა  
ქართულ და თურქულ ენებში  
(ორჰან ფამუქის ქართული თარგმანების მიხედვით)

*ფილოლოგიის დოქტორის (Ph.D) აკადემიური ხარისხის  
მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაციის*

მაცნე

თბილისი 2024

*ნაშრომი შესრულებულია სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტზე*

**სამეცნიერო ხელმძღვანელები:**

**მერაბ ნაჭყებია** – ფილოლოგიის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

**მაია მესხიძე** – ფილოლოგიის დოქტორი, ყარსის კავკასიის უნივერსიტეტის ას. პროფესორი (თურქეთი)

**ექსპერტები:**

**მაკა სალია** – ფილოლოგიის დოქტორი, დუზჯეს უნივერსიტეტის ასოც. პროფესორი (თურქეთი)

**ნინო მაშია** - ფილოლოგიის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოც. პროფესორი

**რეცენზენტები:**

**მანანა ტაბიძე** - ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, წმინდა ანდრია პირველწოდებულის ქართული უნივერსიტეტის პროფესორი.

**მეჰმეთ ნადირ აჯეთ** – ფილოლოგიის დოქტორი, ყარსის კავკასიის უნივერსიტეტის ასოც. პროფესორი (თურქეთი)

დისერტაციის დაცვა შედგება 2024 წლის ..... საათზე. სსიპ სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის, ფილოლოგიის სადისერტაციო საბჭოს სხდომაზე. (მისამართი ქ. თბილისი, ანა პოლიტკოვსკაიას ქ. N26, VII სართული, საპრეზენტაციო ოთახი)

**სადისერტაციო საბჭოს სწავლული მდივანი:**

**მირანდა თოდუა** - ფილილოგიის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოც. პროფესორი

დისერტაციის გაცნობა შესაძლებელია სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკაში

## ნაშრომის ზოგადი დახასიათება

წინამდებარე ნაშრომში გამოკვეთილია სოციალურად მრავალფეროვანი, ეროვნულ-კულტურული ფასეულობების თვალსაზრისით თავისთავადი თურქული საზოგადოების ენობრივი სპეციფიკა, კერძოდ კი, სულიერ (ზნეობრივ) ფასეულობათა ამსახველ ლექსიკა-ფრაზეოლოგიაში გაცხადებული ის მსოფლხედვა, რომელზეც (სხვა მრავალ საკითხთან ერთად) აფუძნებს თავის იდეოლოგიურ კურსს თანამედროვე თურქეთის კულტურულ-საგანმანათლებლო სისტემა. ერთმანეთთან მჭიდრო სამეზობლო ურთიერთობებით დაკავშირებულ ქართულ და თურქულ სახელმწიფოებსა და მათი მოსახლეობის „ღია“ კონტაქტებს კი, უთუოდ წაადგება ერთმანეთის ლინგვოკულტურული თავისებურებების ცოდნა-გათვალისწინება. ცხადია, საკითხი უაღრესად ფართოა და მრავალი კუთხით და მრავალი მაგალითის მიხედვით კვლევას მოითხოვს; ვიმედოვნებთ, წინამდებარე ნაშრომი ამ მიმართულებით გასავლელი გზის ერთ მცირე მონაკვეთს მაინც გადალახავს.

ჩვენი ნაშრომი წარმოადგენს ლინგვისტურ კვლევას, რომელიც მიზნად ისახავს ქართული და თურქული ენების მდიდარი ლინგვისტური მასალის შედარებას კონკრეტული ავტორის სამწერლო ენაზე დაკვირვების საფუძველზე.

ქართველების დაინტერესება თურქი ავტორებით, ვფიქრობთ, ნაკარნახევია ჩვენი ქვეყნების ახლო მეზობლობით, რასაც ახლდა მრავალსაუკუნოვანი პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული ურთიერთობები; **ენციკლოპედიაში - „ქართული ენა“** ვკითხულობთ: „საუკუნეთა განმავლობაში თურქულენოვან მოსახლეობასთან ახლო თუ შორეული კავშირების შედეგად ქართულში იკვეთება ნასესხებ ლექსიკურ ერთეულთა მთელი შრე... ხანგრძლივი ტერიტორიული და ისტორიულ-ეკონომიკური ურთიერთობებით აიხსნება თურქული ლექსიკის კვალი ქართულ ენის დიალექტებსა და თვით სალიტერატურო ქართულშიც (მაგალითად, „გემი“, „ელჩი“, „თუნუქი“ „შუქი“ „ალჩუ“, „არტალა“ „არხი“ და ა.შ.) [ქართული ენა, 2008, გვ. 233].

ყოველ ერს აქვს სამყაროს ენობრივი აღქმის საკუთარი კონცეფცია და საშუალებები, რაც ამ ენათა ლინგვისტურ თავისებურებებს უკავშირდება და, თუმცა ადამიანები არსებითად ერთნაირად აცნობიერებენ სინამდვილეს, მაინც აუცილებელია გზამკვლევი, მეგზური მათ შორის თარგმნითი ლექსიკონებისა და კვალიფიციური მთარგმნელ-თარჯიმნების სახით. ეს რომ არა, სხვადასხვა ენობრივი კოლექტივების წევრები ერთმანეთს ვერ გაუგებდნენ, ვერ

მოხერხდებოდა ერთი ენიდან მეორეზე თარგმნა, შეუძლებელი იქნებოდა უცხო ენის შესწავლა [მ. ღლონტი, „სემანტიკა და ლექსიკოლოგია“, თავი მეექვსე, გვ. 1].

ჩვენი კვლევითი ინტერესის საგანს წარმოადგენდა ზნეობრივი ფასეულობების გამომხატველი ლექსიკურ-ფრაზეოლოგიური ერთეულები ორჰან ფამუქის რომანებში. **ორჰან ფამუქი** თანამედროვე თურქული ლიტერატურის თვალსაჩინო წარმომადგენელია, რომელმაც ღირსეული ადგილი დაიკავა მსოფლიო ლიტერატურაში. მისი ნაწარმოებები, ქართულის გარდა, ნათარგმნია 63 სხვადასხვა ენაზე. ეს ავტორი იზიარებს თანამედროვე მსოფლიოს სულიერ მისწრაფებებს, მაგრამ მას არასოდეს ავიწყდება თურქული საზოგადოების ტრადიციული რწმენა-წარმოდგენების რთული და მრავალწახნაგოვანი გამოცდილება; მის რომანებში კარგადაა შეთავსებული ერთმანეთთან პიროვნებისა და საზოგადოების დაპირისპირებისას თავჩენილი კონფლიქტები, რომელთაც ზნეობრივი კრიტერიუმების სხვადასხვაობა იწვევს.

საქართველოში დიდი ინტერესია ორჰან ფამუქის ქართულად თარგმნილი რომანების მიმართ. გამომცემელი თამარ ლებანიძე დადებითად აფასებს ქართველი მკითხველის მხრიდან დანახულ ორჰან ფამუქის გმირებს და

ხაზს უსვამს იმ ფაქტს, რომ ის ეხმარება მკითხველს თურქეთის დღევანდელი კულტურის გააზრებაშიც. ლია ჩლაიძე, თავის მხრივ, ორჯან ფამუქს დიდ მწერლად მიიჩნევს. აღნიშნავს, რომ ფამუქის პოპულარულობა ნობელის პრემიის მინიჭებამაც დიდად განსაზღვრა. მისი მხატვრული ენა რომანში „წითელი წიგნი“, გამორჩეულია. ნანა ჯანაშია, რომელმაც ფამუქის რამდენიმე ნაწარმოები თარგმნა ქართულ ენაზე, საუბრობს ფამუქისადმი ქართველი მკითხველის ინტერესის მნიშვნელობაზე, ხოლო ქეთევან ტომარაძე მიუთითებს, რომ ფამუქმა ქართველი მკითხველი დააფიქრა.

ნებისმიერი ენა განსაკუთრებულად მგრძნობიარეა ზნეობრივი ფასეულობების მიმართ. ამიტომაც ჩვენს ნაშრომში ვეცადეთ წარმოგვეჩინა ორჯან ფამუქის რომანების თურქული დედნისათვის ქართულ თარგმანებში შერჩეული ზნეობრივი ფასეულების გამომხატველი ლექსიკური ერთეულები.

სადისერტაციო ნაშრომში გამოკვლეულ იქნა ორჯან ფამუქის ხუთი ნაწარმოების ქართული თარგმანი, კერძოდ: „ჯევედეთ ბეი და მისი ვაჟიშვილები“, „უმანკოების მუზეუმი“, „მდუმარე სახლი“, „მე წითელი მქვია“ და „სტამბოლი-მოგონებები და ქალაქი“. საკვლევ ნაწარმოებებთან

დაკავშირებით უნდა ითქვას, რომ ფამუქმა თურქულ ლიტერატურაში შემოიტანა ტიპური „საოჯახო რომანი“ **„ჯევედთ ბეი და მისი ვაჟიშვილები“**, რომელიც სამი თაობის იმიკრის ოჯახის ცხოვრებისეულ თავგადასავალს ეხება და გარკვეულ ისტორიულ პერიოდში მომხდარ ცვლილებებს გადმოსცემს. ამ რომანმა მოიპოვა ორჯან ქემალისა და „მილლიეთ ნოველის“ ჯილდოები. რომანის სამ ათეულამდე გამოცემა არსებობს, ხოლო ჩვენი კვლევა ეფუძნება 2012 წლის 26-ე გამოცემას, რომელიც 610 გვერდისგან შედგება და დაყოფილია 3 ნაწილად. ნანა ჯანაშიას თარგმანი კი მოიცავს 647 გვერდს.

რომანი **„მდუმარე სახლი“** მოგვითხრობს იმ კვირის შესახებ, რომელსაც სამი უბედური ძმა სტამბოლის მახლობლად მდებარე პატარა ზღვისპირა ქალაქ ჯენნეთჰისარში, ოთხმოცდაათი წლის ბებუის სახლში ატარებს. ავტორის ამ ნაწარმოებმა ფრანგული თარგმანით 1991 წელს მოიპოვა ევროპის პრიზი „დე ლა დეკუვერტი“. ორჯან ფამუქის რომანის „მდუმარე სახლი“ პირველად თურქულ ენაზე 1983 წელს გამოიცა. ჩვენი კვლევა ეფუძნება 2012 წლის 34-ე გამოცემას. კვლევაში გამოყენებულია ლია ჩლაიძის მიერ ნათარგმნი ნაწარმოების 2016 წლის გამოცემა.

1998 წელს გამოცემული რომანით „მე წითელი მქვია“ ავტორი სასიყვარულო და საოჯახო რომანის ინტრიგების ფონზე მოგვითხრობს ოსმალ და ირანელ მინიატურისტებზე, თუ როგორ ხედავენ და ასახავენ ისინი დასავლეთს. ნაწარმოებით „მე წითელი მქვია“ ავტორმა მოიგო Prix du Meilleurlivreétranger (2002) საფრანგეთში, Grinzane Cavour (2002) იტალიასა და International Impac-Dublin (2003) ირლანდიაში. ნაწარმოების პირველი გამოცემა ქართულად თარგმნა ლია ჩლაიძემ 1998 წელს. ჩვენ ვიხელმძღვანელებთ ლია ჩლაიძის მიერ თარგმნილი 2017 წლის გამოცემით. ეს თარგმანი 517 გვერდისგან და ორიგინალური ტექსტის მსგავსად 59 თავისგან შედგება.

„უმანკოების მუზეუმი“ მოგვითხრობს მდიდარი ოჯახის 30 წლის ვაჟების, ქემალისა და ფუსუნის სიყვარულზე. ნამუშევარმა მიიღო ევროპის წლის მუზეუმის ჯილდო [ესტონეთი, 2014]. ეს რომანი პირველად თურქულ ენაზე 2008 წელს გამოიცა, ხოლო ჩვენი კვლევა ეყრდნობა 2022 წლის 29-ე გამოცემას. ქართულად „უმანკოების მუზეუმი“ თარგმნა ეკატერინე ახვლედიანმა 2011 წელს. იგი შედგება 711 გვერდისა და 83 თავისგან. ჩვენ კვლევაში ვიყენებთ ეკატერინე ახვლედიანის მიერ თარგმნილი ნაწარმოების 2016 წლის გამოცემას.



რომანში „სტამბოლი-მოგონებები და ქალაქი“ ავტორი აერთიანებს იმ კავშირს, რომელიც დაამყარა ქალაქთან ბავშვობიდან იმ დღემდე, როცა გადაწყვიტა რომანისტი გამხდარიყო 22 წლის ასაკში. წიგნი პირველად გამოიცა 2003 წელს. ქართულად თარგმნა თამარ ალფენიძემ 2011 წელს, ნაშრომი 37 თავისგან შედგება. კვლევაში გამოყენებულია თამარ ალფენიძის მიერ თარგმნილი 2016 წლის გამოცემა.

*თემის აქტუალურობა.* ჩვენი საკვლევი თემაა ქართულ თარგმანში „ზნეობრივი ფასეულობების გამომხატველი ლექსიკური ერთეულები“ ორჰან ფამუქის ხუთი რომანის მიხედვით. რამდენადაც ენა საზოგადოებრივი აზროვნების ამსახველია (და წარმართველიც), სწორედ სამყაროს აღქმის ზნეობრივი ასპექტის ენობრივი სურათი უდევს საფუძვლად ჩვენს კვლევას. თავად ორჰან ფამუქის მიერ დასმული საკითხები პოპულარულია არა მარტო თურქული, არამედ მსოფლიო ლიტერატურისთვისაც, ამიტომ მისი შემოქმედება ინარჩუნებს სიცოცხლისუნარიანობას.

ლექსიკის კვლევა ორიგინალი და თარგმნილი ნაწარმოებების შედარების გზით ხელს უწყობს ამა თუ იმ საზოგადოების კულტუროლოგიური და ფსიქოლოგიური ხასიათების გამოვლენას. ქართული თარგმანის თურქულ დედანთან შესაბამისობის დადგენის მიზნით

სიღრმისეულად შევისწავლეთ რთულ სიტყვათა წარმოება, იდიომები და ფრაზეოლოგიზმები ამ ორ ენაში.

*საკვალიფიკაციო ნაშრომის მიზანი.* კვლევის ფართო მიზანი თურქულ-ქართული კულტურული ურთიერთობების გაღრმავებაში წვლილის შეტანაა, ხოლო კონკრეტული მიზანი ქართულ-თურქული ენობრივი კონტაქტების სრულყოფისათვის მნიშვნელოვანი ფაქტობრივი მასალის დამუშავება გახლავთ, რაც გამოადგება თარგმნითი ლექსიკონების, თარგმან-სათარჯიმანო სფეროს პრაქტიკოსებსა და თურქულ-ქართული ენების სწავლების სფეროში მომუშავე მასწავლებლებს სწავლების ყველა საფეხურზე. ქართულ-თურქული ლიტერატურული ურთიერთობების პროცესში უდიდესი მნიშვნელობა აქვს აგრეთვე მთარგმნელობით საქმიანობას, როგორც ენობრივი კონტაქტების ყველაზე სტაბილურ და მაღალხარისხოვან გამოვლინებას.

*კვლევის მეთოდი.* ორჰან ფამუქის ხუთი შერჩეული ნაწარმოებიდან ზნეობრივი ფასეულობების გამომხატველი ლექსიკური ერთეულები კვლევაში წარმოდგენილი გვაქვს გარკვეული კლასიფიკაციით; მოძიებული ლექსიკა-ფრაზეოლოგიური ერთეულები ოთხ ნაწილადაა დაჯგუფებული.

კვლევის მეთოდად გამოყენებულია აღწერითი, შეპირისპირებითი და სემანტიკური ანალიზის მეთოდები.

*საკვალიფიკაციო ნაშრომის სიახლე.* ორჰან ფამუქის ნაწარმოებების მიხედვით თურქულსა და ქართულ ენას შორის შედარებითი ანალიზი ზრდის კვლევის მნიშვნელობას, სხვადასხვა ლექსიკონის გამოყენება ხელს უწყობს ზნეობრივი ფასეულობების გამომხატველი ლექსიკური ერთეულების მნიშვნელობათა უკეთ გაგებას. ამგვარად, ის შეიძლება განიხილებოდეს, როგორც უახლესი რესურსი მათთვის, ვინც დაინტერესებულია თურქული და ქართული ენებით. რამდენადაც ქართული ენა აგლუტინაციურ ენათა რიგს განეკუთვნება, ჩვენ ვერ შემოვიფარგლებოდით ლექსიკის ოდენ სემანტიკური დახასიათებით, კვლევამ ხშირ შემთხვევაში ფორმოზრივი ანალიზიც მოგვთხოვა.

სამაგალითოდ დავასახელებთ ერთ შემთხვევას: ქართულ ენაში მრავლობითი რიცხვის ორგვარი წარმოება გვაქვს „ებიანი“ და „ნართანიანი“; ეს ერთ-ერთია ქართული და თურქული ენის სტრუქტურულ განსხვავდებათა შორის. მაგ: თურქულ ენაში მრავლობითი რიცხვის ნიშანია „-lar“ და „-ler“. ქართულს მრავლობითის ორგვარი წარმოება განაწილებული აქვს ფუნქციური და სტილისტიკური

დანიშნულების შესაბამისად. ამდენად, ქართველი მთარგმნელი თურქულში ერთადერთი მრავლობითურ წარმოების მიმართ ქართულში ფუნქციურ-სტილური ლოგიკით განპირობებულ ორ მრავლობითურ წარმოებას იყენებს.

კვლევის უმნიშვნელოვანესი სიახლედ მიგვაჩნია თურქულ-ქართული ენობრივი კონტაქტების განსაკუთრებით მგრძობიარე სფეროს - ზნეობრივი ფასეულობების ამსახველი ლექსიკის - შესწავლა, რაც ამ ორი სახელმწიფოს მოსახლეობათა გააქტიურებული ეკონომიკურ-კულტურული კავშირების ფონზე უთუოდ წაადგება კეთილმეზობლური თანაარსებობის საქმეს.

### **ნაშრომის სტრუქტურა და მოცულობა.**

სადისერტაციო ნაშრომი შედგება 211 გვერდისგან (მოიცავს: შემოკლებებთან განმარტებებს, შესავალს, ძირითად ნაწილს - 18 პარაგრაფად განაწილებულ 4 თავს, 15 პუნქტად წარმოდგენილ დასკვნებს, ბიბლიოგრაფიას).

დასკვნებით შეჯამებულია კვლევის შედეგები.

**თავი I. თარგმანის ბუნებისათვის. ეს თავი ეძღვნება ზოგადად თარგმანის ბუნების თავისებურებებს სხვადასხვა სოციალურ-კულტურული საფუძვლების მქონე ენების კონტაქტისას მოსალოდნელი ცდომილებებისა და**

უნივერსალიების თაობაზე შექმნილი სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვას, როგორც ფონურ ცოდნას ჩვენი საკვლევი საკითხების შესწავლა-შეფასებისათვის.

თითოეულ ენას, რომელიც კულტურული ღირებულებების მიხედვით ყალიბდება, საკუთარი მახასიათებლები აქვს. ტექსტის სხვა ენაზე თარგმნა მხოლოდ იმ სამიზნე ენის კარგად ცოდნით ვერ შემოიფარგლება. სიტყვა შესაძლოა ერთზე მეტი მნიშვნელობის მქონე იყოს. ენის კულტურული ფასეულობის ამსახველი ანდაზებისა და იდიომების თარგმნამ შესაძლოა სირთულეები წარმოშვას. თარგმანზე მუშაობისას მსგავსი სირთულეების წარმოშობა სრულიად ნორმალური მოვლენაა. მსგავს სიტუაციაში მთარგმნელს, როგორც სამიზნე, ისე საწყისი ენის კარგად ცოდნა, ხელს უწყობს სირთულეების მინიმუმამდე შემცირებაში. ამას გარდა, მთარგმნელის ცოდნას მხოლოდ „სამიზნე და საწყისი ენის“ ცოდნით ვერ შემოვფარგლავთ, რადგან მთარგმნელმა როგორც ეს ორი ენა, ისე ამ ენებზე მოსაუბრეთა კულტურული და ისტორიული მახასიათებლები კარგად უნდა იცოდეს.

მინე იაზიჯი „სიტყვასიტყვითი თარგმანის სტრატეგიებს“ შემდეგნაირად განმარტავს: **სესხება, კონკრეტიზაცია, პირდაპირი/ირიბი გაგება, წარმოშობა, კომპენსაცია, დასკვნა,**

გადაადგილება, პერიფრაზირება, ადაპტაცია,  
სტანდარტიზაცია, პერსპექტივის შეცვლა, განმარტებითი  
თარგმანი, გაუცხოება/ლოკალიზაცია, შევიწროება /  
გაფართოება.

**თავი II. ზნეობა, მორალის ცნება; ზნეობრივი ლექსიკის  
(დადებითი ელფერის გამოხატველი) სემანტიკური  
ბუდეები ქართულში**

ამ თავში განხილულია ზნეობრივი ფასეულობების აღმნიშვნელი ლექსიკა, როგორც, ერთი მხრივ, აუცილებელი და უნივერსალური შემაღენელი ნებისმიერი საზოგადოების ენობრივი ფონდისა, მეორე მხრივ კი, როგორც უაღრესად სპეციფიკური ნაწილი ყოველი ენობრივი საზოგადოებისათვის, რომელსაც ამ ფასეულობათა შემუშავების გზაზე სრულიად განსხვავებული ისტორიული ბედი და ეთნოგენეზისური მიდრეკილებები მიუძღოდა. ზნეობრივი წესები უბიძგებენ ინდივიდს, რომ მოერგოს საზოგადოებას. ფაქტობრივად, საზოგადოება ყალიბდება ხალხის ერთიანობით. კეთილდღეობისკენ მიმავალ საზოგადოებას აერთიანებს ზნეობრივი კატეგორიები. იგი, ასევე, მნიშვნელოვანია ერთად ცხოვრების კულტურის უზრუნველყოფის თვალსაზრისით. თურქეთის ენის ინსტიტუტის თურქული ენის განმარტებით ლექსიკონში ზნეობა ასეა განმარტებული: “არსებითი სახელი: ქცევის ფორმები და წესები, რომლებსაც ადამიანები ემორჩილებიან საზოგადოებაში, ზნეობა, მორალი. აქვე, იგივე ზნეობა ასე არის ახსნილი: „იმ წესების, ნორმების ერთობლიობა,

რომლებიც განსაზღვრავენ ადამიანების ურთიერთდამოკიდებულებასა და ყოფაქცევას ამა თუ იმ საზოგადოებაში, მორალი, ეთიკა“. ამ ორი დეფინიციის მიხედვით, ზნეობა წარმოადგენს წესების ერთობლიობას, რომელიც ადამიანს აძლევს საშუალებას საზოგადოებასთან ადაპტაცია შეძლოს, სხვადასხვა საზოგადოებაში ინტეგრირდეს.

ორჰან ფამუქის რომანებიდან ამოღებული წინადადებებით შესაძლებლობა მოგვეცა თარგმნის თვალსაზრისით გამოგვეკვლია ზნეობრივი ფასეულობების ამსახველი ლექსიკის სემანტიკა. ასევე, ჩვენს მიერ გამოყენებული სხვადასხვა ლექსიკონის წყალობით შესაძლებლობა მოგვეცა ნათლად აგვეხსნა თავად სიტყვა „ზნეობის“ სემანტიკაც. წინამდებარე ნაშრომში ლიტერატურის სახით ვიყენებთ ილია აბულაძის „ძველი ქართული ენის ლექსიკონს“, სულხან-საბა ორბელიანის „ლექსიკონი ქართულს“, „ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონს“ (ერთტომეული) და ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის ელექტრონულ ვერსიას, ალექსანდრე ნეიმანის „ქართულ სინონიმთა ლექსიკონს“, „სამოქალაქო განათლების ლექსიკონს“ და „Civil ენციკლოპედიური ლექსიკონის“ ელექტრონულ ვერსიას.



**ფრაზეოლოგიის** განხილვისას ვეყრდნობოდით არა მხოლოდ თეორიულ კვლევებს, არამედ არსებულ სალექსიკონო მასალას, მათ შორის **აღ. ონიანის „ქართული იდიომების“**, **ეთერ მამულიას „თურქულ-ქართული ფრაზეოლოგიური ლექსიკონის“** და თურქული ენის ასოციაციის ონლაინ “ანდაზებისა და იდიომების ლექსიკონის” მონაცემებს (<https://sozluk.gov.tr>).

კვლევაში, თითოეული ცხრილის ქვეშ, თავდაპირველი ტექსტის სიტყვების მნიშვნელობა შეიცვალა ე. კვანტალიანის „ქართულ-თურქულ ლექსიკონის“ მიხედვით და სიტყვების თურქული მნიშვნელობები İbrahim Arısoy-ის ლექსიკონებში, სახელწოდებით „ქართულ-თურქული ლექსიკონი“. ზოგიერთი სიტყვის თურქული მნიშვნელობა [“https://sozluk.gov.tr”](https://sozluk.gov.tr)-ის მიხედვით წარმოვადგინეთ. რადგან დავინახეთ, რომ იქ, სადაც ლექსიკონები სემანტიკური შესაბამისობის საჩვენებლად საკმარისი იყო, აღარ მოვიყვანეთ ორიგინალური წინადადების სიტყვების მნიშვნელობა თურქული ლექსიკონიდან, რათა თავიდან აგვეცილებინა გამეორება.

ფამუქის ქართულ თარგმანებში ზნეობასთან (ahlak), სათნოებასთან (erdem), სილამაზესთან (güzellik), განსაკუთრებულობასთან (olağanüstülük), სიმშვიდესთან

(soğukkanlılık), ღირსებასთან (şeref), სიკარგესთან (iyilik), თანაგრძნობასთან (şefkat) პატივისცემასთან (saygılı olmak), უმწიკველობასთან (safılık), პატიოსნებასთან (dürüstlük), უცოდველობასთან (günahsızlık), გულუხვობასთან (cömertlik), ბედთან (kader, baht), ნამუსთან (namus), მორწმუნეობასთან (dindarlık), აღზრდასთან (terbiye), სინატიფესთან (incelik-narinlik), სიჭკვიანესთან (akıllılık), ბედნიერებასთან (mutluluk), სიდარბაისლესთან (ağırbaşlılık), გაბედულებასთან (cesaretli olmak), სულგრძელობასთან (hoşgörülülük), სიმორცხვესთან (utangaçlık), სიმართლესთან (gerçeklik), ღვაწლთან (emek), შენდობასთან (bağışlama) დაკავშირებით გამოყენებული სიტყვების თურქულიდან ქართულზე თარგმანის მაგალითებია მოყვანილი და გაკეთებულია სათანადო ახსნა. ამათგან მოგვყავს რამდენიმე მაგალითი:

**თურქული წინადადება:**

*Has nakkaşı hünersiz, imansız nakkaştan ayıracak tek bir kıstas yoktur, dedi ciddiyetle. Zamana göre değişir bu. Sanatıma tehdit eden kötülüklerle karşı nakkaşın **ahlakının** ve hünerinin ne olduğu önemli. (BAK, s.77).*

**ქართული თარგმანი:**

*უნჩოსაგან ჭემმარიტი მხატვრის გამოსარჩევად ერთი საზომი არ არსებობს. იგი სხვადასხვა ეპოქაში*

სხვადასხვაა. იმ უბედურებას, რომელიც ჩვენს ხელოვნებას ემუქრება, მხოლოდ მხატვრის **ზნეობა** და ნიჭიერება თუ დაუპირისპირდება (მწმ, გვ.81-82).

სიტყვა „**ahlak**“ ქართულში მთარგმნელმა ჩათვალა, რომ მნიშვნელობით ის ეთიკის ეკვივალანტურია, რითაც შეინარჩუნა ორიგინალური ტექსტის შინაარსი. ქართულ-თურქულ ლექსიკონში “**ეთიკა**” ნიშნავს: 1. ahlakbilim, törebilim 2. ahlak, etik (-ki) [კვანტალიანი, 2010: 193].

სიტყვა „**ahlak**“ ქართულად გადათარგმნილია როგორც **მორალი**. მთარგმნელმა უპირატესობა ამ სიტყვას მიანიჭა და არ აირჩია რომელიმე სინონიმური ერთეული და ვფიქრობთ, ზუსტად შეესაბამება სიტყვა „**ahlak**“-ს.

**სათნოება** თურქულში **Erdem** სიტყვით გადმოიცემა. ქართულში სათნოების სინონიმური ერთეულებია: **სათნო** - მშვიდი, სახიერი, კეთილი, კეთილისმყოფელი, კარგი, ქველი, მადლიანი, გულჩვილი, გულკეთილი, თაფლიკაცი, მადლცხებული [ნეიმანი, 1978: 350]. მაგალითად:

*თურქული წინადადება:*

*Bu gerçekleri alçakgönüllülükle kabul etmek hayatı kolaylaştırır. Zaten alçakgönüllülük, hayatı kolaylaştıran bir şey*

*olduğu için bizim âlemimizde bu kadar makbul bir **erdemdir**. (BAK, s.290).*

### **ქართული წინადადება:**

*ამ ჭეშმარიტებასთან შეგუება ცხოვრებას მიადვილებს. თავმდაბლობა იმის გამოა **სათნოება**, რომ ქვეყნად ცხოვრების ტვირთს ამსუბუქებს. ვიჯექი და „სურნამესათვის“ ჩვენი უფლისწულის წინადაცვეთის აღსანიშნავად გამართული ზეიმის ამსახველ სურათს ვხატავდი. (მწმ, გვ.298-299).*

თურქულ-ქართული ლექსიკონის მიხედვით **სათნოება**: fazilet (-ti), erdem (კვანტალიანი, 2010: 394).

დედანში სიტყვა **erdem** მთარგმნელმა თარგმნა, როგორც **სათნოება**. „სათნოება“ აბსტრაქტული არსებითი სახელია; ასევეა თავმდაბლობაც, რომელსაც დაერთვის სუფიქსი **-ობა**. ქართულ თარგმანში წინადადება ასე შეიძლება გაიმართოს: “ამ ჭეშმარიტებასთან შეგუება ცხოვრებას მიადვილებს. თავმდაბლობა და სათნოება იმის გამოა რომ ქვეყნად ცხოვრების ტვირთს ამსუბუქებს.“

**პატივისცემის გამომხატველი ლექსიკური ერთეულის სემანტიკური ბუდეები ქართულში**

**პატივისცემა** 1. პატივით მოპყრობა, თავაზიანი დამოკიდებულება 2. პურმარილით გამასპინძლება [ჩიქობავა, 1986: 367]. **პატივისცემა**: 1. saygı, saygınlık, hürmek, rivayeti, iltifat, hatır 2. saymak, saygı göstermek, hatır etmek, onurlandırmak, şereflendirmek (კვანტალიანი, 2010: 357).

**მაგალითად:**

**თურქული წინადადება:**

*Bunu da koyun lütfen kitaba. Müze bekçilerinin görevi sanıldığı gibi eşyaları korumak (tabii ki Füsün ile ilgili her şey sonsuza kadar korunmalıdır!), gürültü edenleri susturmak, çiklet çiğneyenleri ve öpüşenleri uyarmak değil, müzegezere cami gibi alçakgönüllülük, **saygı** ve huşu **duyması** gereken bir tapmakta bulunduğunu hissettirmektir.*

**ქართული თარგმანი:**

*გთხოვთ, ესეც დაწეროთ წიგნში. მიჩნეულია, რომ მუზეუმის მცველების მთავარი დანიშნულება ექსპონატების დაცვა (რა თქმა უნდა, ფუსუნთან დაკავშირებულ ნივთებს უზადო მოვლა სჭირდება), ხმაურიანი დამთვალიერებლების გაჩუმება, საღეჭი რეზინით მოსულებისა.*

დედანში არსებული „saygi duymak“ ხატოვანი გამოთქმის მნიშვნელობით გამოიყენება.

### **თავი III. ზნეობრივი ლექსიკის (უარყოფითი ელფერის გამომხატველი) სემანტიკური ბუდეები ქართულში**

ნაშრომის ამ თავში განვიხილავთ უარყოფითი მნიშვნელობის გამომხატველ ლექსიკურ ჯგუფებს. მსგავსი მნიშვნელობის გამომხატველი სიტყვების რაოდენობა არც ისე ცოტაა. ქართულში ესენი უყოლობა-უქონლობის გამომხატველი წარმოქმნილი ზედსართავი სახელებია, რომლებსაც უ-ო, უ-ურ პრეფიქს-სუფიქსები აწარმოებენ.

თითოეულ ენას თავისი უნიკალური უარყოფითობის გამოხატულება გააჩნია, ასევეა თურქულშიც. უარყოფითი შინაარსის გამოსახატავად როგორც ქართული ენა, ასევე თურქულიც, იყენებს აფიქსებს, აგრეთვე გააჩნიათ სიტყვები და ცნებები, რომლებიც თავისთავად გამოხატავენ უარყოფით შინაარსს. მაგალითად, ანტონიმები „iyi/კარგი“- „kötü/ცუდი“. გარდა ამისა, არის სიტყვები, რომლებიც უარყოფითი მნიშვნელობის მატარებლები არიან, მაგალითად, მატყუარა/yalancı, ქურდი/hırsız, ზარმაცი/tembel, ამპარტავანი/ukala და ა.შ.

ქართულ ენაში უარყოფას „უ-ო“ (უქონლობის გამომხატველი) თავსართ-ბოლოსართი გამოხატავს. თურქულ ენაში იმავე ფუნქციას ასრულებს „+sız“, არარსებობის გამომხატველი (-sız, -siz, - suz,- süz). ეს სუფიქსები ერთვის არსებით სახელს და უარყოფით ზედსართავს აწარმოებს, ემორჩილება ხმოვანთა ჰარმონიას და სიტყვის შესაბამისად გამოიყენება. უარყოფითი ელფერის ზნეობრივ ლექსიკასთან დაკავშირებით მოყვანილია შემდეგი სიტყვები: უზნეობა (ahlaksızlık), არაკეთილგანწყობილება (kötü yüreklilik), მზაკვრობა (sinsilik), სიმახინჯე (çirkinlik), დამცირება (küçümsemek), სიბრაზე (kızgınlık), ამპარტავნება (kendini beğenmişlik)/ პატივმოყვარეობა (şöhret düşkünlüğü), უმართლობა/უწრფელობა, თალღითობა (sahtekarlık), ორპირობა (ikiyüzlülük), უნამუსობა (namussuzluk), მექალთნეობა (çapkınlık), მპარაობა (hırsızlık), ძალადობა (zorlama,yıldırma)– შეურაცხყოფა (kınamak/azarlamak), გულფიცობა (hırçınlık,öfke), საზიზღრობა (nefretlilik), წყენობა (küsmek), უპატივცემულობა (saygısızlık etmek), დათმობა (terk etmek). წარმოვადგენთ რამდენიმე მაგალითს.

**ზნედაცემული უზნეო (ადამიანი)**” [ჩიქობავა, 1986: 232]. **ზნედაცემული:** ahlaksız, sapkın (კვანტალიანი, 2010: 212);

მაგალითად:

*თურქული წინადადება:*

*Ahlaksızlar, isyankârlar kahvehanelerde toplanıyorlarmış, sabahlara kadar dedikodu ediyorlarmış.*

*ქართული თარგმანი:*

*ყავახანები ზნედაცემული შვოთისთავეებით არის სავსე – იკრიბებიან და დილამდე ბილწსიტყვაობენ. (მწმ, გვ.15).*

დედანში არსებული **Ahlaksızlar** მთარგმნელმა თარგმნა, როგორც „ზნედაცემული“. **ზნედაცემული** კომპოზიტია. „ზნე“ არის არსებითი სახელი, „დაცემული“ კი მიმღეობა.

**ბოროტ**-ი 1. ძვრი, უკეთური, ცუდი, საძაგელი“ [ილ. აბულაძე 1973: 33]; **ბოროტება** ბოროტის თვისება, სიავე [ჩიქობავა, 1986: 63]. დედანში: **ბოროტება**: şer (-rri), fenalık (-ğı), kötülük (-ğü) (კვანტალიანი, 2010: 69);

მაგალითად:

*თურქული წინადადება:*

*Hayır, dinlemiyorum ben seni Selâhattin, ama o benim için konuşmuyordu ki: Allah'ın elinden hiçbir şey gelmediğini anlayınca, her şeyin kendi ellerinde olduğunu görecekler; korkunun ve cesaretin, suçun ve cezanın, uyusukluğun ve*



*hareketin, iyinin ve kötünün kendi ellerinde olduğunu görünce ne olacaklar peki Fatma?*

**ქართული წინადადება:**

– არა, ვერ გისმენ, სელაჰათინ, მაგრამ განა ჩემთვის ლაპარაკობ? რანი იქნებიან, ფატმა, როცა გაიგებენ, რომ ღმერთს არაფერი ეკითხება და ყველაფერი მხოლოდ ჩვენს ხელთ არის: შიში, გამბედაობა, დანაშაული თუ სასჯელი, უქმად ყოფნა თუ ღვაწლი, სიკეთე თუ ბოროტება? (მს, გვ. 130)

დედნისეული „**kötü**“ მთარგმნელმა თარგმნა, როგორც „ბოროტება“. სიტყვაზე „ბოროტი“ დართული „-ება“ აბსტრაქტული სახელების მაწარმოებელი სუფიქსია. სიტყვის სემანტიკური მთლიანობა უზრუნველყოფილია.

**არაკეთილგანწყობილი** - ცუდად განწყობილი,

**არაკეთილგანწყობილი:** kötü yürekli, kötü niyetli (კვანტალიანი, 2010: 39);

**მაგალითად:**

**თურქული წინადადება:**

*Daha demin, bazı kötü niyetli kişiler, İstanbul'daki bütün kaçak viskiler ve şampanyalar burada, diyorlardı...*

**ქართული წინადადება:**

– იცით, ბევრი არაკეთილგანწყობილი პირი ამბობს, სტამბოლში რაც კი კონტრაბანდული ვისკი და შამპანური იყო, აქ მოუტანიათ..

დედნისეული **kötü niyetli** ზედსართავი სახელის ფუნქციას ასრულებს. მთარგმნელმა ქართულში შეუფარდა სიტყვა **არაკეთილგანწყობილი**, რაც კომპოზიტია და შედგება „არა“ უარყოფითი ნაწილაკისაგან „კეთილი“ ზედსართავი სახელისა და „განწყობილი“ მიმღეობისაგან. სიტყვა პირდაპირი თარგმანია.

**მზაკვარი (მზაკვარისა) ცბიერი, ფლიდი, ვერაგი**” [ჩიქობავა, 1986: 292]. **მზაკვარი**: kurnaz, şeytan (კვანტალიანი, 2010: 292);;

**მაგალითად:**

**თურქული წინადადება:**

*Sinsi cücenin gizlendiği bir köşeden bizi dikizlemekte olduğundan emindim. (BAK, s.407)*

**ქართული თარგმანი:**

*დარწმუნებული ვიყავი, ჯუჯა კუთხეში მიმაღული გვითვალთვალებდა. (მწმ, გვ.421)*

დედანში არსებული სიტყვა **“sinsi”** მთარგმნელმა თარგმნა, როგორც **მზაკვარი**, რაც სიტყვასიტყვით თარგმანია.

**ორპირობა** ორპირის (მნიშვ. 2) თვისება, - ფლიდობა, გაუტანლობა [ჩიქობავა, 1986: 363]: **მლიქვნელი. ორპირი** ორივე მხრით მჭრელი [ილ. აბულაძე 1973: 334].

**ორპირი:** cereyan, hava akımı; iki yüzlü (Arısoy, 2010: 288).

**მაგალითად:**

**თურქული წინადადება:**

*"Şimdi bunları yapıyorum, çünkü böyle davranmak gerekir!" diye düşündü, ama kendini ikiyüzlü bulmadı. (CBVO, s.190).*

**ქართული თარგმანი:**

*„ახლა ასე ვიქცევი, რადგან ასეა საჭირო!“ თუმცა ამის გამო თავი ორპირად არ ჩაუთვლია. (ჯბდმვ, გვ. 203).*

სიტყვა **ikiyüzlü** ქართულ ენაზე ითარგმნა, როგორც **ორპირი. ორპირი** რიცხვითი და არსებითი სახელების შეერთებით მიღებული კომპოზიტი. აქედანაა **ორპირული**, თურქულად iki yüzlü.

თავი IV. ზნეობრივი ღირებულებების გამომხატველი  
ლექსიკის სემანტიკა (სიტყვამაწარმოებელი აფიქსების  
გათვალისწინებით)

ამ თავში განვიხილავთ ისეთ მაგალითებს, რომლებიც ძირითადად მიღებულია პრეფიქს-სუფიქსური წარმოებით და ადამიანის ქცევისა და მოქმედების დადებით და უარყოფითი შინაარსს გამოხატავს.

წარმოქმნილ სახელებს აწარმოებს პრეფიქსები, სუფიქსები და პრეფიქ-სუფიქსები. ფორმის მიხედვით წარმოქმნილი სახელები ორ ჯგუფად იყოფა: 1) სუფიქსებით ნაწარმოები (კაც-ურ-ი, კაც-ობა, კაც-იან-ი) და 2. პრეფიქს-სუფიქსით ნაწარმოები (სა-კაც-ე, უ-კაც-ო). შინაარსის მიხედვით წარმოქმნილ სახელებში შემდეგი ჯგუფები გამოიყოფა: ქონებისა, უქონლობისა, წარმომავლობისა, აბსტრაქტული, დანიშნულებისა, წინა ვითარებისა, რიგობითი, წილობითი, კნინობითი, გეოგრაფიული, ხარისხის და სხვ. [შანიძე, 1953:127-147].

*ქონების სახელების მაწარმოებელია: -იან, -იერ, -ოსან, -ოვან, -ედ, -ა.*

იან სუფიქსიანი:

ხალის-იან-ი (neşeli, sevinçli, şen yaşatıcı (კვანტალიანი, 2010: 562),

**იერ (რაე-ნარევ ფუძეებთან დისიმილაციით იელ):**

**იერ** სუფიქსიანი სახელები **იან** სუფიქსიანებთან შედარებით ნაკლებ პროდუქტიულია; შემონახულია ზოგიერთ სახელში:

**წეს-იერ-ი** (1. terbiyeli, edepli 2. onurlu, dürüst, namuslu, doğru 3. düzgün (კვანტალიანი, 2010: 552),

**ოსან:** ძველად უფრო ფართოდ გამოიყენებოდა, ვიდრე დღეს:

**პატი-ოსან-ი** (namuslu, vicdanlı, dürüst (-tü) (კვანტალიანი, 2010: 358).

**ოვან:** დღეს სპორადულად გვხვდება:

**დიდსულ-ოვან-ი** (yüce ruhlu, onurlu, şerefli (კვანტალიანი, 2010: 186),

***უქონლობის სახელების მაწარმოებელი აფიქსებია: უ-ურ, უ-ო.***

**უ-ურ** ქართულში რამდენიმე სახელში გვხვდება. **რაე-ნარევ** ფუძეებთან დისიმილაციით გვექნება **უ-ულ:**

**უ-მად-ურ-ი** (nankör; kadirbilmez; hayırsız; değerbilmez (კვანტალიანი, 2010: 461),

**უ-ო** თანამედროვე ქართულში ჩვეულებრივ აწარმოებს არსებითისგან უქონლობის სახელებს:

უ-მტკივნეულ-ო (acısız, ağrısız, sancısız (კვანტალიანი, 2010: 461),

### უ-ება:

უ-ბრალო-ება (1. sadelik; özentisizlik (-ği) 2. aşağılık (-ğı);alçakgönüllülük (-ğü),sadelik (-ği) (კვანტალიანი, 2010: 456),

**აბსტრაქტული სახელები.** აბსტრაქტულ ცნებათა აღმნიშვნელი სახელების საწარმოებლად გვხვდება სუფიქსები **ობა, ება** და პრეფიქს-სუფიქსი **სი-ე**.

ზნე-ობა, მორალისტ-ობა, კეთილდღე-ობა (hayır (-yır); refah, mutluluk (-ğu), saadet (-ti), iyilik (-ği); olgunluk (-ğu), genişlik (-ği) (კვანტალიანი, 2010: 250), თანაგრძნ-ობა (1. acıma, şefkat (-ti), merhamet(-ti) 2. acımak, merhamet etmek, yakın ilgi göstermek (კვანტალიანი, 2010: 219),

**ება** ისეთივე წარმოშობისაა, როგორისაც **ობა**. ის **იერ-**ზე გათავებულ ზედსართავთაგან აწარმოებს განყენებულ სახელებს:

ღირს-ება (şeref, onur, erdem, mert (-di) (კვანტალიანი, 2010: 494), სათნო-ება (fazilet (-ti), erdem (კვანტალიანი, 2010: 394), პატიოსნ-ება (namus, namusluluk (-ğu); dürüstlük (-ğü); vicdan (კვანტალიანი, 2010: 358),

**სი-ე** მაწარმოებელი ბადალია **ობა-სი**, სხვაობა ისაა, რომ **ობა** სახელებს აწარმოებს საგნის აღმნიშვნელი

ფუძეებისგან, ხოლო სი-ე სიტყვებისგან, რომლებიც საგანთა თვისებას ან ნიშანს გამოხატავენ [შანიძე, 1953:131]:

სი-კეთ-ე (nimet (-ti), iyilik, hayır (-yı), hayırlı iş (კვანტალიანი, 2010: 425),

**დანიშნულების სახელებს** ორმაგი მაწარმოებელი აქვს, პრეფიქსი და სუფიქსი: **სა-ე, სა-ო, სა-ურ** [შანიძე, 1953: 132]. აქედან პროდუქტიული მაწარმოებელია **სა-ე** და **სა-ო**, ხოლო **სა-ურ** დადასტურებულია ძველი წარმოშობის რამდენიმე სახელში:

**სა-სიკეთ-ო** (hayırlı, verimli, iyi (კვანტალიანი, 2010: 409),

**წარმომავლობის სახელები.** ერთი წყება სუფიქსებისა აღნიშნავს წარმომავლობას: **ელ, ურ, იურ, დელ, ეულ** [შანიძე, 1953: 127]. *პიროვნული თვისებების ხარისხობრივი მხარე (უფროობითი ხარისხის უ-ეს, მო-ო).*

**უ-ეს:**

**უ-ნიჭიერ-ეს-ი** (en yetenekli, en kabiliyetli (Arisoy, 2010: 381), **უ-ბედნიერ-ეს-ი** (en mutlu, en mesut (Arisoy, 2010: 374), **უ-ლამაზ-ეს-ი** (en güzel, şipşirin, periruh (კვანტალიანი, 2010: 460),

**მო-ო:** **მო-მწარ-ო** (acımsı (Arisoy, 2010: 248), **მო-ტკბ-ო** (tatlımsı, tatlımtrak (Arisoy, 2010: 253).

**ზნეობრივი ღირებულებების გამომხატველი თხზული ლექსიკური ერთეულებიდან** ო. ჰამუქის

რომანებში დადასტურებულია შემდეგი სიტყვები: **ზნე**,  
**კეთილი**, **ბოროტი**, **სული**, **გული**, **თვალი**, **თავი**, **ენა**, **პირი**,  
**ცხვირი**, **ხელი**, **ორი**, **არა**. მათთან სხვა ფუძის მიერთებით  
მივიღეთ კომპოზიტები:

**ზნე** ფუძისაგან ნაწარმოები: **ზნემაღალი**, **ზნედაბალი**,  
**ზნედაცემული**...

**კეთილ** ფუძისაგან ნაწარმოები: **კეთილდღეობა**,...

**გული**: **გულკეთილი**, **გულუხვი**...

**თავი**: **თავმოყვარე**, **თავგანწირულება**...

**ხელი**: **ხელგაშლილი**...

**პირი**: **პირდაპირი**, **პირდაპირი ნათქვამი**...

**სული**: **სულგრძელი**, **სულგრძელობა**...

**ერთი**: **ერთგული**, **ერთგულება**...

**ენა**: **ენაჭარტალა**, **ენაკვიმატობა**...

**თვალი**: **თვალთმაქცური**, **თვალთმაქცობა**...

**ბოროტ** ფუძისაგან ნაწარმოები: **ბოროტმოქმედი**, **ბოროტი**  
**მხევალი**, **ბოროტმზერა**...

**სული**: **სულმდაბლი**...

**იმედი**: **იმედგადაწურული**..

**ორი**: **ორგულობა**, **ორპირი**...

**არა**: **არაეთიკური**, **არაჩვეულებრივი**...



ო. ფამუქის ნაწარმოებებში საკმარისად მრავლად გვხდება ფრაზეოლოგიზმები, წარმოვადგენთ რამდენიმე მათგანის თარგმანის მაგალითს:

**მაგალითად:**

**თურქული წინადადება:**

*Kara, etekleri zil çalarak bir keseyle geri döndü. “Bohçacı karı,” dedi benden çok meraklı ev sahibesine duyurarak. “Al bunu götür zavallı hastaya. Cevabı varsa hemen bekliyorum. Sonra Enişte Çelebi’deyim bütün gün.*

**ქართული თარგმანი:**

– ქალო, აჰა, წაუღე საწყალო ავადმყოფს! – ხმამაღლა თქვა ცნობისმოყვარე დიასახლისის გასაგონად, – თუ პასუხი ექნება, საჩქაროდ მომიტანე. მერე შინ აღარ ვიქნები, ენიშთე ეფენდისთან უნდა წავიდე. მთელი დღე იქ დავგრჩები.

ორიგინალურ ტექსტში არსებული **etekleri zil çalmak**“ მთარგმნელმა არ თარგმნა. **etekleri zil çalmak** სიტყვასიტყვით ნიშნავს მისი კალთები ზარს უკრავს. მისი ეკვივალენტურია ქართული ფრაზეოლოგიზმი: **სიხარულისაგან მეცხრე (მეშვიდე) ცაზეა**, ან კიდევ **სიხარულისაგან ცას ეწია** [ჭყონია, 2007: 90].

მაგალითად:

*თურქული წინადადება:*

*"Peki," dedi Osman. "Çetin razıysa, ben de razıyım. Ama sen de Kenan a ve yeni işe hiç karışma, kimseye çamur atma."*(MM,s.217).

*ქართული თარგმანი:*

– კი, ბატონო, – მიპასუხა ოსმანმა. – თუკი ჩეთინი თანახმაა, მე არა ვარ წინააღმდეგი. ოღონდ ქენანს თავს დაანებებ და ახალ ბიზნესშიც არ ჩაერევი და, რაც მთავარია, სხვას ჩირქს ნუ სცხებ.(MM,s.315).

ორიგინალურ ტექსტში არსებული იდიომი (**birine çamur atmak (sıçratmak)**) თურქულ ენაში შემდეგი მნიშვნელობით გამოიყენება: ვინმეს ჩვენება ისე, რომ ცუდ საქმეშია გახვეული, ცილისწამება. თურქულსა და ქართულში კომპეტენტური შემადგენლობითა და მნიშვნელობით ერთნაირი ფრაზეოლოგიზმია - **ტალახს ესვრის**. ქართულ ენაზე ამ იდიომის ანალოგია **ტალახში სვრის, ლაფში სვრის, ჩირქს სცხებს, სახელს უტეხს ან უფუჭებს**. ქართულ ენაზე იდიომის მნიშვნელობა კი ასეთია **არცხვენს, ამცირებს, ავტორიტეტს უფუჭებს**. მთარგმნელმა ეს იდიომები სწორი

ცნებების გამოყენებით თარგმნა, შესაბამისად, თარგმანი მისაღებია.

**მაგალითად:**

**თურქული წინადადება:**

*Sonunda polis olmadığımı anlayınca, galiba, gönلümü almak istedi. (CBVO,s.84).*

**ქართული თარგმანი:**

*როცა მიხვდა, რომ პოლიციელი არ ვიყავი, ჩემი გულის მოგება გადაწყვიტა (CBVO,s.86).*

**gönül almak-ის** მნიშვნელობა თურქულში არის: 1. გახარება 2. ქმედებებით ვინმე ნაწყენის სიამოვნება. ქართულშიც ანალოგიური სიტყვებით შედგენილი იდიომია მისი ექვივალენტი, კერძოდ: **„გულის მოგება (ვისიმე), მიმხრობა, გადაბირება, თავის სასარგებლოს განწყობა (ვისიმე), გულის მონადირება [ონიანი, 1966: 43].** თარგმანი სწორია და მკითხველისთვის გასაგები.

## ძირითადი დასკვნები:

ორჰან ფამუქის რომანებიდან ამოკრებილი დიდძალი მასალიდან შევეცადეთ შეგვექმნა ერთნაირი მნიშვნელობის სიტყვათა ბუდეები, რომლებიც გამოხატავდნენ „სულიერი ქმედებების“ როგორც დადებით, ისე უარყოფით შინაარსს. ზნეობრივი ფასეულობების აღმნიშვნელი ლექსემები მნიშვნელოვანი და აქტუალური საკითხია და მათ მნიშვნელოვანი ადგილი უკავიათ როგორც თურქულ, ისე ქართულ საზოგადოებაში. მორალი, რომელსაც ფართო დიაპაზონი აქვს, ლექსიკური ერთეულების მრავალფეროვნებაზეც აისახება. ფესვი და ამ ფესვიდან მიღებული სიტყვები ქმნიან სიტყვათა როგორც დადებით, ისე უარყოფით მნიშვნელობებს. ეს სიტყვები ხან ერთმანეთზეა დამოკიდებული, ხანაც სინონიმურია. ცხადად, გამოჩნდა, რომ ეთნოკულტურული ინტერპრეტაცია მორალური ფასეულობებისა დღესაც უაღრესად აქტუალურია როგორც თურქულ, ისე ქართულ საზოგადოებაში;

1. მორალის ფართო დიაპაზონი სიტყვის ერთეულების მრავალფეროვნებაზე აისახა. ამ ძირიდან მიღებული სიტყვები ქმნიან ლექსიკურ ერთეულებს განსხვავებული დადებითი და უარყოფითი მნიშვნელობით. ეს

ფორმირებული სიტყვები ხან ერთმანეთისგან დამოუკიდებელია, ხან კი სინონიმური სიტყვებია;

2. მხატვრული თარგმანი ალბათ ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ჯადოსნური ენობრივი მოვლენაა. ერთი ენიდან მეორეზე ტექსტის გადმოტანა თუ ხელახალი ქმნადობა, ზუსტი თარგმანი თუ პოეტური ვარიაცია, შემოქმედება თუ თანაშემოქმედება დიდ შრომას, განათლებასა და იმ ენის ღრმა ცოდნას მოითხოვს, რომელი ენიდანაც ითარგნება. ორიგინალური ლიტერატურა თარგმანის გარეშე ვერ განვითარდება;
3. რადგან საკვლევი თემა ეხება ზნეობრივი ფასეულობების ლექსიკას ქართულ-თურქულ ენებში ორჰან ფამუქის ქართული თარგმანების მიხედვით, როგორც ქართულში, ასევე თურქულშიც მრავლად იქნა დადასტურებული ზნეობის გამომხატველი სიტყვები;
4. ენობრივ მნიშვნელობათა შენარჩუნება თარგმანის არსებობის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი წინაპირობაა. საკვალიფიკაციო ნაშრომში გაანალიზებული გვაქვს კომისაროვის კლასიფიკაცია თარგმანის თეორიის შესახებ, რომელიც შემდეგ კატეგორიად ყოფს თარგმანს.  
(1) სიტყვასიტყვითი თარგმანი, ანუ სინტაქსური მიმსგავსება; (2) გრამატიკული ჩანაცვლებები

(წინადადების წევრებისა და მეტყველების ნაწილების გადანაცვლება, ან ჩანაცვლება, მეტყველების ნაწილის ფორმაცვალებადობა, რიცხვის ცვალებადობა, გამოტოვება და ა. შ.); (3) წინადადებების დანაწევრება; (4) გრამატიკული ტრანსფორმაციის ერთ-ერთი კატეგორიაა კომპლექსური, ანუ ლექსიკოგრამატიკული ტრანსფორმაციაც, რომელიც მოიცავს რამდენიმე ქვეტიპს: (4:1) ექსპლიკაციას, ანუ აღწერილობით თარგმანს, (4:2) ანტონიმურ თარგმანს და (4:3) კომპენსაციას [ბერიძე, 2006:116].

5. მთარგმნელებმა - ნანა ჯანაშიამ, ლია ჩლაიძემ, ეკატერინე ახვლედიანმა, ალფენიძემ შეძლეს თავიანთ თარგმანებში გამოეყენებინათ თარგმნის ეს კატეგორიები, რადგან სულაც არ არის აუცილებელი მთარგმნელმა ზუსტად გამოიყენოს ის ხერხები, რაც დედანშია, მთავარია, მიაღწიოს სტილისტურ ეფექტს;
6. თურქული ენისთვისაც არის დამახასიათებელი რთული სიტყვების წარმოება, მაგრამ თარგმანში ზოგჯერ თუ სიტყვა მოცემულია თხზული ფორმით თურქულში ზოგჯერ იგივე სიტყვა ჩვეულებრივი მარტივი სიტყვით აღინიშნება. რაც შეეხება ფრაზეოლოგიზმებსა და იდიომებს, ძირითადად მთარგმნელებს ქართულ ენაში

გავრცელებული იდიომებითა და ფრაზეოლოგიზმებით აქვთ შეცვლილი, თუმცა თურქულ ენასთან არის შეფერებული და ეკვივალენტური;

7. ქართული ენისათვის უმნიშვნელოვანესია მიმართებითი ანუ წარმოქმნილი ზედსართავი სახელები, რომელთა გამოყენებისას გადმოვცემთ ადამიანის ემოციებს, როგორც დადებითს, ასევე უარყოფითსაც. განსაკუთრებით აქტიურდება ქონებისა და უქონლობის გამომხატველი აფიქსები. მაგალითად, **-იან, -იერ, -ოსან, უ-ო, უ-ურ** და სხვა. ზოგჯერ სიტყვა რაიმე მაწარმოებლის გარეშეც აღნიშნავს ემოციას: ბრაზი, ეჭვი, ზიზღი. ეს სიტყვები შინაარსობრივად ერთსა და იმავეს ნიშნავს; რაც შეეხება „**დამორება, ჩამოშორება, განშორება**“ ტიპის სიტყვებს, ისინი ერთმანეთისაგან განსხვავდება მხოლოდ ზმნისწინებით;

8. **უქონლობის სახელები** ქართულ ენაში **თავსართ-ბოლოსართული** წარმოების ლექსიკითაც გადმოიცემა, თურქული შესაბამისი შინაარსის გადმოცემისას **ოდენ ბოლოსართულ** წარმოებას მიმართავს..

9. ქართულ ენაში საინტერესო სიტყვებია „**ავაზაკი, ქურდი, ყაჩაღი, თაღლითი, მუხანათი**“ - ეს სიტყვები ადამიანის თვისებებია, რომლებიც გამოხატავენ მათ მუდმივ ბნელ

საქმიანობას, რისთვისაც ამოსავალი ხელობის აღმნიშვნელი ფორმაა. მაგრამ დროთა განმავლობაში „საქმიანობა“ ცხოვრების წესი და სულიერი თვისებაც ხდება. ასე მოხვდა ხელობის აღმნიშვნელ ლექსემათა სტრუქტურული მახასიათებლები ზნეობრივ (სულიერ ) თვისებათა ლექსიკის მაწარმოებელთა შორის;

10. წინადადებათა ძირითად ნაწილში ნათლად ჩანს, რომ მთარგმნელები „სიტყვასიტყვით თარგმნის სტრატეგიას“ მიმართავდნენ. გარდა ამისა, აღსანიშნავია, რომ მიუხედავად აღმოჩენილი სხვადასხვა შეცდომისა, მთარგმნელი თავდაპირველ ტექსტთან მიმართებაში სემანტიკურ მთლიანობას ინარჩუნებს. მთარგმნელების უნარ-ჩვევები ძალიან კარგად შეიძლება შემოწმდეს თურქულ ენაზე დაწერილი რომანების თარგმნისას. თურქული და ქართული ენა სხვადასხვა ენობრივ ოჯახს განეკუთვნება. მიუხედავად ამისა, მთარგმნელები საკმაოდ წარმატებულები აღმოჩნდნენ ორი კულტურის ერთმანეთისთვის გაცნობის საკითხში. სიტყვების სწორად თარგმნიდან გამომდინარე ნათელია, რომ მთარგმნელები მაღალ დონეზე ფლობენ თურქულ ენას, საკმაოდ კარგად იცნობენ თურქულ კულტურას. ქართველი მკითხველისთვის ძალიან მნიშვნელოვანია,



რომ მთარგმნელი თურქული ენის კარგად ცოდნასთან ერთად, სრულყოფილად ფლობდეს მიმღებ ენას, ქართულს, რათა წინადადებს შორის მცირე დეტალებიც კი ქართველ მკითხველს მშობლიური ენის სიმდიდრისა და სილამაზის შესაფერის დონეზე წარუდგინოს.

### *სადისერტაციო ნაშრომთან დაკავშირებული*

#### *პუბლიკაციები:*

1. “Orhan Pamuk’un Masumiyet Müzesi Romanın Gürcüce Çevirisindeki Ahlaki Değerleri Yansıtan Sözcüksel Öğeler”, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 22 Mart 2024, ss.70-83. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3715470>.
2. ორჰან ფამუქის რომანის „მდუმარე სახლი“ ქართულ თარგმანში: „ზნეობრივი ფასეულების გამომხატველი ლექსიკური ერთეულები, LEXICAL ELEMENTS REFLECTING MORAL VALUES IN THE GEORGIAN TRANSLATION OF ORHAN PAMUK’S NOVEL “THE HOUSE OF SILENCE”, სსიპ-გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტი: ფილოლოგიური კვლევები

Philological Researches, 2023 7. 6 035060, 83.59-80.

<https://www.cceol.com/search/journal-detail?id=2943>.

3. Orhan Pamuk'un "Benim Adım Kırmızı" Romanının Gürcüce Çevirisindeki Ahlaki Değerleri Yansıtan Sözcüksel Ögeler", Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 27.06.2023, ss.117-133. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3120873>.
4. "Orhan Pamuk'un İstanbul Hatıralar ve Şehir Romanının Gürcüce Çevirisindeki Ahlaki Değerleri Yansıtan Sözcüksel Ögeler", Düzce Üniversitesi: Uluslararası Türk-Gürcü Kültürel İlişkiler Sempozyumu, Düzce, 27-28 Ekim 2023.

**SOKHUMI STATE UNIVERSITY**  
**FACULTY OF HUMANITIES**  
**Doctoral Program in Georgian Linguistics**

*Manuscript*

**İlkiz ŞENEL UZUNKAYA**

**VOCABULARY EXPRESSING MORAL VALUES IN  
GEORGIAN AND TURKISH LANGUAGES**

*(According to Georgian translations of Orhan Pamuk's novels)*

*Synopsis of the dissertation submitted in partial fulfillment*

*for the Degree of Doctor of Philology (PhD)*

**Tbilisi 2024**

The dissertation is performed at the Faculty of Humanities of LEPL Sokhumi State University.

**SCIENTIFIC SUPERVISOR:**

**Merab Nachkebia** - Doctor in Philology, Professor of Sokhumi State University

**Maya Meskhidze** - Doctor in Philology, Assoc. Professor of the Caucasus University of Kars (Türkiye).

**EXPERTS:**

**Maka Salia** - Doctor in Philology, Düzce University (Türkiye)

**Nino Mashia** - Doctor in Philology, Assoc. Professor of Sokhumi State University.

**OFFICIAL OPPONENTS:**

**Manana Tabidze** - Doctor in Philological Sciences, Professor at St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia.

**Mehmet Nadir Acet** - Doctor in Philology, Assoc. Professor of the Caucasus University of Kars (Türkiye).

The thesis defense will be held on ..... 2024, at ....., at the session of the Dissertation Committee of Philology of the Faculty of Humanities of the LEPL Sokhumi State University (Address: Tbilisi, N26, A. Politkovskaya Str., 7<sup>th</sup> floor, Presentation Room)

**SECRETARY OF THE DISSERTATION BOARD:**

**Miranda Todua** – Doctor in Philology, Assoc. Professor of the LEPL Sokhumi State University.

A copy of dissertation can be acquired at the library of LEPL Sokhumi State University.

## GENERAL DESCRIPTION OF THE WORK

The paper highlights the linguistic properties of the socially diverse original Turkish society from the viewpoint of national-cultural values, in particular, the worldview demonstrated in the vocabulary and phraseology reflecting spiritual (moral) values, on which (along with many other fundamental principles) the modern Turkish cultural-educational system bases its ideological course. Acquainting with and taking into account each other's linguistic and cultural peculiarities will surely be of use to Georgian and Turkish states, which have close neighborly relations, and to "open" contacts of their population. Obviously, the issue is extremely broad and requires research in many directions and according to many examples.

The present work is a linguistic study, which aims to compare the rich linguistic material of the Georgian and Turkish languages based on the observation of the written language of a particular author.

I believe that Georgians' interest in Turkish authors is dictated by the close neighborhood of these two countries, which was accompanied by centuries-old political, economic and cultural relations; In the **encyclopedia - "The Georgian Language"** we read: *"As a result of close or distant contacts with the Turkic-speaking population over the centuries, a whole layer of borrowed lexical entries are manifested in Georgian... Long-term territorial and historical-economic relations explain the traces of Turkish vocabulary in the Georgian dialects and even in literary Georgian (for example, გემი "ship", ელჩი "ambassador", თუნუქი "tin", შუქი "light", აღჩუ "back of knucklebone", არტალა "leg of beef", არხი "channel", etc.)* [„The Georgian Language”, 2008, p. 233].

Every nation has its own concept and means of linguistic perception of the world, which are related to the linguistic properties of these

languages, and although people are essentially aware of the truth in the same way, it is still necessary to have a guidebook, guide in the form of translation dictionaries and qualified translators-interpreters. If it were not for this, the members of different language communities would not be able to understand each other, it would not be possible to translate from one language to another, it would be impossible to learn a foreign language [M. Ghlonti, "Semantics and Lexicology", chapter 6<sup>th</sup>, p.1].

The subject of the present research is the lexical-phraseological entries expressing moral values in Orhan Pamuk's novels. **Orhan Pamuk** is a prominent representative of modern Turkish literature, who holds worthy place in world literature. In addition into Georgian, his works have been translated into 63 different languages. This author shares the spiritual aspirations of the modern world, but he never forgets the complex and multisided experience of the traditional beliefs of Turkish society; In his novels, the conflicts that arise in the confrontation between the person and the society, which are caused by the difference in moral criteria, are well combined.

In Georgia, there is a great interest in Orhan Pamuk's novels translated into Georgian. Publisher Tamar Lebanidze positively evaluates Orhan Pamuk's characters as seen by Georgian readers and emphasizes the fact that the author helps the reader to understand the current culture of Turkey. Lia Chlaidze, on the other hand, considers Orhan Pamuk to be a great writer. She notes that the popularity of Pamuk was greatly determined by the awarding of the Nobel Prize. His artistic language in the novel "The Red Book" is outstanding. Nana Janashia, who has translated several of Pamuk's novels into Georgian, talks about the importance of Georgian readers' interest in Pamuk, while Ketevan Tomaradze points out that Pamuk made Georgian readers think.

Any language is particularly sensitive to moral values. That's why in the present work I tried to present the lexical entries expressing the moral values selected for the Turkish language in the Georgian translations of Orhan Pamuk's novels.

The dissertation researched the Georgian translation of five novels of Orhan Pamuk, namely: "**Cevdet Bey and His Sons**", "**The Museum of Innocence**", "**Silent House**", "**My Name is Red**" and "**Istanbul: Memories and the City**". It should be said that Pamuk introduced to Turkish literature a typical "family novel" "**Cevdet Bey and His Sons**", which deals with the life adventures of three generations of the Işıkçı family and conveys the changes that occurred in a certain historical period. This novel won Orhan Kemal Novel and Milliyet Press Novel awards. There are about three dozen editions of the novel, and the present research is based on the 26<sup>th</sup> edition of 2012, which consists of 610 pages and is divided into 3 parts. Nana Janashia's translation includes 647 pages.

The novel "**Silent House**" tells about the week spent by three unhappy brothers in the small seaside town of Jennethisar near Istanbul, at the house of their ninety-year-old grandmother. In 1991, this author's novel, with its French translation, won Prix de la Découverte Européenne prize. Orhan Pamuk's novel "Silent House" was first published in Turkish in 1983. The present research is based on the 34<sup>th</sup> of 2012 edition. The 2016 edition of the work translated by Lia Chlaidze is used in the research.

With the novel "**My Name is Red**" published in 1998, against the backdrop of love and family intrigues the author tells us about Ottoman and Iranian miniaturists, how they see and depict the West. By this novel the author won the Prix du Meilleurlivreétranger (2002) in France, the Grinzane Cavour (2002) in Italy and the International Impac-Dublin (2003) in Ireland. The first edition of the

work was translated into Georgian by Lia Chlaidze in 1998. I was guided by the 2017 edition translated by Lia Chlaidze. This translation consists of 517 pages and 59 chapters like the original text.

**" The Museum of Innocence "** tells about the love of Kemal and Fusun, 30-year-old sons of a rich family. The work received the European Museum of the Year award [Estonia, 2014]. This novel was first published in Turkish in 2008, and the present research is based on the 29<sup>th</sup> edition of 2022. "The Museum of Innocence" was translated into Georgian by Ekaterine Akhvlediani in 2011. It consists of 711 pages and 83 chapters. In the present research, I use the 2016 edition of the work translated by Ekaterine Akhvlediani.

In the novel **"Istanbul: Memories and the City"** the author brings together the contact he came in with the city from his childhood until the day he decided to become a novelist at the age of 22. The book was first published in 2003. It was translated into Georgian by Tamar Alpenidze in 2011. The book consists of 37 chapters. The 2016 edition translated by Tamar Alpenidze is used in the research.

**Topicality of the theme.** My research topic is "lexical entries expressing moral values" in Georgian translation according to five novels of Orhan Pamuk. To the extent that language is a reflection (and guide) of public thinking, it is the linguistic image of the moral aspect of the perception of the world that forms the basis of the research. The issues raised by Orhan Pamuk himself are popular not only in Turkish, but also in world literature, so his work retains the ability to live.

Vocabulary research by comparing original and translated works helps to reveal the culturological and psychological characteristics of this or that society. **In order to determine the compatibility of the Georgian translation with the Turkish original text, I studied in**



**depth the formation of compound words, idioms and phraseology in these two languages.**

**The goal of the research work.** The broad goal of the research is to contribute to the deepening of Turkish-Georgian cultural relations, and the specific goal is to process important factual material for the improvement of Georgian-Turkish language contacts, which will be useful for translation dictionaries, translation-interpreting practitioners and teachers working in the field of teaching Turkish-Georgian languages at all levels of education. In the process of Georgian-Turkish literary relations, translation activity is also of great importance as the most stable and high-quality manifestation of language contacts.

**Research method.** Lexical entries expressing moral values from five selected works of Orhan Pamuk have been presented in the research with a certain classification; Obtained lexical-phraseological entries are grouped into four parts.

Descriptive, contrastive and semantic analysis methods are used as **research methods.**

**The novelty of the dissertation work.** The comparative analysis between the Turkish and Georgian languages according to the Orhan Pamuk's novels increases the importance of the research, the use of different dictionaries helps to better understand the meanings of the lexical entries expressing moral values. As such, it can be considered as an up-to-date resource for those interested in the Turkish and Georgian languages. Since the Georgian language belongs to a group of agglutinative languages, I could not limit myself to the semantic characterization of the vocabulary, in many cases the research required to analyze the form as well.

I'll name one case as an example: in the Georgian language there are two plural formation: one - with **ებ-** and the other with **ბ-**; This is one of the structural differences between the Georgian and Turkish languages. For example, in Turkish, the plural markers are **-lar** and **-ler**. Georgian has two types of plural formation according to functional and stylistic purposes. Thus, for the single plural formation in Turkish the Georgian translator uses two plural formation conditioned by functional-stylistic basis in Georgian.

I consider the most important novelty of the research to be the study of a particularly sensitive area of Turkish-Georgian language contacts - the vocabulary reflecting moral values - which, against the background of the activated economic and cultural ties between the populations of these two states, will undoubtedly help the cause of good neighborly coexistence.

## **THE STRUCTURE AND VOLUME OF THE WORK.**

The dissertation work consists of 211 pages (includes: definitions of abbreviations, introduction, main part - 4 chapters divided into 18 paragraphs, conclusions presented in 15 paragraphs, bibliography).

The research outcomes are summarized in the conclusions.

**Chapter I. Towards the nature of translation.** This chapter is dedicated to the review of the scientific literature on the peculiarities of the nature of translation in general, the errors and universals expected in the contact of languages with different socio-cultural bases, as background knowledge for the study and evaluation of the research issues.

Each language, which is developed on the basis of cultural values, has its own characteristics. Translation of a text into another language cannot be limited only to a good knowledge of the target language. A word may have more than one meaning. Translation of proverbs and idioms that reflect the cultural value of a language can cause difficulties. The occurrence of such difficulties while working on translation is a completely natural phenomenon. In such a situation, the translator, having a good knowledge of both the target and the origin language, helps to minimize the difficulties. In addition, the knowledge of the translator cannot be limited only to the knowledge of the "target and origin language", because the translator must know these two languages, as well as the cultural and historical properties of the speakers of these languages.

Mine Yazici explains "strategies of word-for-word translation" as follows: **borrowing, concretization, direct/indirect understanding, origin, compensation, conclusion, displacement, paraphrasing, adaptation, standardization, change of perspective, interpretive translation, alienation/localization, narrowing/expansion.**

## **Chapter II. Morality, the concept of morality; Semantic words' families of moral vocabulary (expressing a positive tone) in Georgian**

In this chapter, the vocabulary denoting moral values is discussed as, on the one hand, a necessary and universal component of the linguistic fund of any society, and on the other hand, as a highly specific part for each linguistic society, which was led by a completely different historical fate and ethnogenesis tendencies on the way to the development of these values. Moral rules give a stimulus to the individual to adapt to the society. In fact, society is formed via the unity of people. On the way to welfare a society is

united by moral categories. It is also important in terms of ensuring a culture of living together. According to the Turkish Explanatory Dictionary of the Turkish Language Institute, morality is explained as follows: "*Noun: forms of behavior and rules that people obey in society, morality*". Morality is explained as follows: "*The set of rules, norms, which determine people's relationships and behavior in this or that society, morality, ethics*". According to these two definitions, morality is a set of rules that allows a person to adapt to society, to integrate into different societies.

By means of the sentence brought from Orhan Pamuk's novels, I had opportunity to investigate the lexical semantics reflecting moral values from the standpoint of translation. Also, thanks to the various dictionaries I used, I was given the opportunity to clearly explain the semantics of the word "morality", as well. In the present work, I use electronic versions of **Ilia Abuladze's "Dictionary of the Old Georgian Language"**, **Sulkhan-Saba Orbeliani's "Dictionary of the Georgian Language"**, el-version and one-volume of **"Explanatory Dictionary of the Georgian Language"**, **Alexander Neyman's "Dictionary of Georgian Synonyms"**, **"Dictionary of Civic Education"** and el-version of **"Civil Encyclopedic Dictionary"**.

When discussing **phraseology**, I relied not only on theoretical studies, but also on existing lexical material, including **Al. Oniani's "Georgian Idioms"**, **Eter Mamulia's "Turkish-Georgian Phraseological Dictionary"** and the online **"Dictionary of Proverbs and Idioms"** of the Turkish Language Association (<https://sozluk.gov.tr>).

In the study, under each table, the meaning of the words in the original text was changed according to E. Kvantaliani's "Georgian-Turkish Dictionary" and Turkish meanings of words in İbrahim

Arısoy's dictionaries under the title "Georgian-Turkish Dictionary". I presented the Turkish meaning of some words according to <https://sozluk.gov.tr>. Since I considered that where the dictionaries were sufficient to show the semantic correspondence, I have not brought the meaning of the words of the original sentence from the Turkish dictionary to avoid repetition.

In the Georgian translations of Pamuk's novels, examples of translation of the words from Turkish into Georgian associated with morality (**ahlak**), virtue (**erdem**), beauty (**güzellik**), specialness (**olağanüstülük**), calmness (**soğukkanlılık**), dignity (**şeref**), goodness (**iyilik**), condolence/sympathy (**şefkat**), respect (**saygılı olmak**), chastity (**saflık**), honesty (**dürüstlük**), innocence (**günahsızlık**), generosity (**cömertlik**), fortune (**kader, baht**), conscience (**namus**), faith (**dindarlık**), upbringing (**terbiye**), delicacy (**incelik-narinlik**), intelligence (**akıllılık**), happiness (**mutluluk**), gravity (**ağırbaşlılık**), courage (**cesaretli olmak**), forbearance (**hoşgörülülük**), shyness (**utangaçlık**), righteousness (**gerçeklik**), merit (**emek**), forgiveness (**bağışlama**) are brought and proper explanation were made. Here are some examples:

#### **Turkish sentence:**

*“Has nakkaşı hünersiz, imansız nakkaştan ayıracak tek bir kıstas yoktur, dedi ciddiyetle. Zamana göre değişir bu. Sanatıma tehdit eden kötülüklere karşı nakkaşın **ahlakının** ve hünerinin ne olduğu önemli.” (BAK, s.77).*

#### **Georgian translation:**

*“უნიჭოსაგან ჭეშმარიტი მხატვრის გამოსარჩევად ერთი საზომი არ არსებობს. იგი სხვადასხვა ეპოქაში სხვადასხვაა.*

იმ უბედურებას, რომელიც ჩვენს ხელოვნებას ემუქრება, მხოლოდ მხატვრის **ზნეობა** და ნიჭიერება თუ დაუპირისპირდება”. (“My name is red”, pp.81-82);

“There is no single measure to distinguish a true artist from an untalented one. It is different in different eras. Only the moral and talent of the artist can counter the disaster that threatens our art”.

The translator considered the word **ahlak** to be equivalent to *ethics* in Georgian, thus preserving the content of the original text. In the Georgian-Turkish dictionary, **ethics** denotes: 1. ahlakbilim, törebilim 2. ahlak, etik (-ki) [Kvantaliani, 2010: 193].

The word **ahlak** is translated into Georgian as **morality**. The translator preferred this word and did not choose any synonymous entry. And I believe it exactly corresponds to the word **ahlak**.

**სათნოება** „virtue” in Turkish is conveyed by the word **erdem**. Synonymous entries of *virtue* in Georgian are: **virtuous - calm, gentle, kind, benevolent, good, merciful, kind/virtuous, soft-heartedness, kind-hearted, honey-man, blessed** [Neyman, 1978: 350]. For example:

**Turkish sentence:**

*“Bu gerçekleri alçakgönüllülükle kabul etmek hayatı kolaylaştırır. Zaten alçakgönüllülük, hayatı kolaylaştıran bir şey olduğuiçin bizim âlemimizde bu kadar makbul bir **erdemdir**.”* (BAK,s.290).

**Georgian translation:**

*“ამ ჭეშმარიტებასთან შეგუება ცხოვრებას მიადვილებს. თავმდაბლობა იმის გამოა **სათნოება**, რომ ქვეყნად*

ცხოვრების ტვირთს ამსუბუქებს. ვიჯეჟი და „სურნამესათვის“ ჩვენი უფლისწულის წინადაცვეთის აღსანიშნავად გამართული ზეიმის ამსახველ სურათს ვხატავდი.” (“My name is red”, pp.298-299).

“Getting used to this truth makes my life easier. Humility is a **virtue** because it lightens the burden of life in the world. I was sitting and drawing a picture of the celebration of the circumcision of our prince for "surname".

According to the Turkish-Georgian dictionary, **სათნოება** „virtue“: fazilet (-ti), erdem (Kvantaliani, 2010: 394).

In original text, the word **erdem** was translated by the translator as **სათნოება** „virtue“. **სათნოება** "virtue" is an abstract noun; So is **თავმდაბლობა** „humility“ to which the suffix –**ობა** is added. In the Georgian translation, the sentence can be read as follows: “*ამ ჭეშმარიტებასთან შეგუება ცხოვრებას მიადვილებს. თავმდაბლობა და სათნოება იმის გამოა რომ ქვეყნად ცხოვრების ტვირთს ამსუბუქებს.*” – "Getting used to this truth makes my life easier. Humility and virtue exist because it lightens the burden of life in the world.”

**Semantic families of words of the lexical entries expressing პატივისცემა „respect“ in Georgian**

**პატივისცემა „respect“:** 1. To treat with honor, polite attitude 2. To treat smb with food [Chikobava, 1986: 367]. **პატივისცემა „respect“:** 1. symak, şereflik, hürmek, rivayeti, iltifat, hatır 2. saymak, şerifat gösmerk, hatır etmek, onurlandırmak, şereflendirmek (Kvantaliani, 2010: 357). For example:

**Turkish sentence:**

*”Bunu da koyun lütfen kitaba. Müze bekçilerinin görevi sanıldığı gibi eşyaları korumak (tabii ki Füsun ile ilgili her şey sonsuza kadar korunmalıdır!), gürültü edenleri susturmak, çiklet çiğneyenleri ve öpüşenleri uyarmak değil, müzegezere cami gibi alçakgönüllülük, saygı ve huşu duyması gereken bir tapmakta bulunduğunu hissettirmektir.” (MM, s.484).*

**Georgian translation:**

*“გთხოვთ, ესეც დაწეროთ წიგნში. მიჩნეულია, რომ მუზეუმის მცველების მთავარი დანიშნულება ექსპონატების დაცვა (რა თქმა უნდა, ფუსუნთან დაკავშირებულ ნივთებს უზადო მოვლა სჭირდება), ხმაურიანი დამთვალიერებლების გაჩუმება, სადეჭი რეჟინით მოსულებისა.” (“The Museum of Innocence”, p.484);*

“Please, write this also in the book. It is believed that the main purpose of the museum guards is to protect the exhibits (of course, things related to Fusun need immaculate care), to silence noisy visitors with chewing gum.”



The words **saygı duymak** of the original text is used with the meaning of figurative expression. The translator translated it as "respect", which is a literal translation.

### **Chapter III. Semantic families of words of moral vocabulary (expressing negativity) in Georgian**

In this chapter of the work, I discuss lexical groups expressing negativity. The number of words expressing a similar meaning is not little. In Georgian, these are derived adjectives expressing absence-lack, which are derived by means of **ჟ-ლ**, **ჟ-ურ** prefix-suffixes.

Each language has its own unique expression of negation, and so has Turkish. Both Georgian and Turkish languages use affixes to express negative content, and they also have words and concepts that express negative content; For example, the antonyms "**iyi/good**" - "**kötü/bad**". In addition, there are words that carry a negative meaning, for example, **liar/ yalancı**, **thief/ hırsız**, **lazy/ tembel**, **arrogant/ ukala**, etc.

In the Georgian language, negation is expressed by the suffix-prefix **ჟ-ლ** (expressing *lack*). In Turkish, the same function is performed by **+sız**, expressing *absence* (**-sız**, **-siz**, **- suz**, **- süz**). These suffixes are added to nouns and derive negative adjectives, follow vowel harmony and are used according to the word. The following words are brought in relation to the moral vocabulary of a negativity: immorality (**ahlaksızlık**), ill-disposed (**kötü yüreklilik**), slyness (**sinsilik**), ugliness (**çirkinlik**), humiliation (*küçümsemek*), anger (**kızgınlık**), haughtily (**kendini beğenmişlik**), vainglory (**şöhret**

**düşkünlüğü**), unfairness/indirectness, fraud (**sahtekarlık**), deceitfulness (**ikiyüzlük**), shamelessness (**namussuzluk**), womanizing (**çapkınlık**), thieving (**hırsızlık**), violence (**zorlama,yıldırma**)-insult (**kınamak/azarlamak**), cowardice (**hırçınlık,öfke**), odiousness (**nefretlilik**), giving offence (**küsmek**), disrespect (**saygısızl etmek**), surrender (**terk etmek**). Here are some examples.

**ზნედაცემული** – “smb without morals” [Chikobava, 1986: 232];

**ზნედაცემული**: ahlaksız, sapkın (Kvantaliani, 2010: 212); For example:

**Turkish sentence:**

*“Ahlaksızlar, isyankârlar kahvehanelerde toplanıyorlarmış, sabahlara kadar dedikodu ediyorlarmış.” (BAK, s.16).*

**Georgian translation:**

*“ყავახანები ზნედაცემული შფოთისთავებით არის სავსე – იკრიბებიან და დილაამდე ბილწსიტყვაობენ.”* (“My name is red”, p.15);

“Cafés are full of depraved troublemakers - they gather and use foul language until the morning”.

The word **ahlaksızlar** of the original text was translated by the translator as **ზნედაცემული** "depraved/smb without morals". It is a compound word – **ზნე** "nature/habits" is a noun and **დაცემული** “demolished/fallen down” is participle.

**ბოროტი** “evil”: 1. “Malicious, bad, loathsome” [Ill. Abuladze 1973: 33]; **ბოროტება** “evilness” is the feature of the evil [Chikobava, 1986: 63]. In the original text: **ბოროტება** „evil“: **ser (-rri)**, **fenalık (-ğı)**, **kötülük (-ğü)** (Kvantaliani, 2010: 69); For example:

**Turkish sentence:**

*“Hayır, dinlemiyorum ben seni Selâhattin, ama o benim içinkonuşmuyordu ki: Allah'ın elinden hiçbir şey gelmediğini anlayınca, her şeyin kendi ellerinde olduğunu görecekler; korkunun ve cesaretin, suçun ve cezanın, uyusukluğun ve hareketin, iyinin ve **kötünün** kendi ellerinde olduğunu görünce ne olacaklar peki Fatma?” (SE,s.142).*

**Georgian translation:**

-“ არა, ვერ გისმენ, სელაჰათინ, მაგრამ განა ჩემთვის ლაპარაკობ? რანი იქნებიან, ფატმა, როცა გაიგებენ, რომ ღმერთს არაფერი ეკითხება და ყველაფერი მხოლოდ ჩვენს ხელთ არის: შიში, გამბედაობა, დანაშაული თუ სასჯელი, უქმად ყოფნა თუ ღვაწლი, სიკეთე თუ **ბოროტება?**” (“Silent House”, p.130);

„No, I can't listen to you, Selahatin, but are you talking to me? What will they be, Fatma, when they learn that it is not God's business and everything depends on us: fear, courage, crime and impunity, idleness or merit, good or evil?”

The translator translated **kötü** of the original text as **ბოროტება** "evil". The **-ება** added to the word **ბოროტ-ება** "evil" is a suffix that derives abstract nouns. The semantics of the word is kept.

**არაკეთილგანწყობილი** "ill-disposed": **kötü yürekli, kötü niyetli** (Kvantaliani, 2010: 39); For example:

**Turkish sentence:**

*"Daha demin, bazı kötü niyetli kişiler,İstanbul'daki bütün kaçak viskiler ve şampanyalar burada, diyorlardı..."*(MM,s.117)

**Georgian translation:**

*"– იცით, ბევრი არაკეთილგანწყობილი პირი ამბობს, სტამბოლში რაც კი კონტრაბანდული ვისკი და შამპანური იყო, აქ მოუტანიათ..."* ("The Museum of Innocence", p.117);

"-You know, many ill-disposed people say that all smuggled whiskey and champagne in Istanbul, they brought here..."

**kötü niyetli** of the original text performs the function of an adjective. The translator translated the word into Georgian, as **არაკეთილგანწყობილი** "ill-disposed" which is a compound word and consists of the negative particle **არა** "no", the adjective **კეთილი** "kind" and the participle **განწყობილი** "disposed". The word is a direct translation.

**მზაკვარი** "sly, cunning, hypocritical, traitor" [Chikobava, 1986: 292]; **მზაკვარი**: kurnaz, şeytan (Kvantaliani, 2010: 292); For example:

**Turkish sentence:**

*“Sinsi cücenin gizlendiği bir köşeden bizi dikizlemekte olduğundan emindim.” (BAK, s.407)*

**Georgian translation:**

*“დარწმუნებული ვიყავი, მზაკვარი ჯუჯა კუთხეში მიმაღული გვითვალთვალებდა. (“My name is red”, p.421);*

*“I was sure a sly dwarf was hiding in the corner watching us.”*

The translator translated the word **sinsi** of the original text as **მზაკვარი** „sly, cunning, hypocritical, traitor“, which is a literal translation.

**ორპირობა** “deceitfulness/insincerity” is the feature of *sb with two-face* (note 2) – „sycophancy/hypocrisy, unreliability/untrustworthiness“ [Chikobava, 1986: 363]: flatterer.

**ორპირი** “sharpen double-edged” [ Abuladze 1973: 334].

**ორპირი** “sb with two-face” : cereyan, hava akımı; iki yüzlü (Arısoy, 2010: 288). For example:

**Turkish sentence:**

*“Şimdi bunları yapıyorum, çünkü böyle davranmak gerekir!” diye düşündü, ama kendini **ikiyüzlü** bulmadı.(CBVO, s.190).*

**Georgian translation:**

*„ახლა ასე ვიქცევი, რადგან ასეა საჭირო!“ თუმცა ამის გამო თავი **ორპირად** არ ჩაუთვლია.” (“Cevdet Bey and His Sons”, p. 203);*

"I'm acting like this now, because it's necessary!" However, smb didn't consider oneself a two-faced person because of that".

The word **ikiyüzlü** was translated as **ორპირო** “sb two-faced” in Georgian. A composite **ორპირო** is a result of joining of numeral and noun. Hence, **ორპირული** “two-faced, deceitful” in Turkish **iki yüzlü**.

#### **Chapter IV. Semantics of vocabulary expressing moral values (taking into account word-formative affixes)**

In this chapter, I discuss such examples, which are mainly obtained by prefix-suffix formation and express the positive and negative content of human behavior and action.

Derived nominals are derived by means of prefixes, suffixes, and prefix-suffixes. The nominals derived **according to the form** are divided into two groups: 1) derived by means of suffixes (კაც-ურ-ო, „manly/human”, კაც-ობა “human dignity/manliness”, კაც-იან-ო “human”) and 2. derived by means of prefix-suffix (სა-კაც-ე “stretcher”, უ-კაც-ო “uninhabited/family with no menfolk”). The following groups are distinguished among the nominals formed **according to the content**: property, lack of property, origin, abstract, purpose, pre-circumstantial, ordinal, diminutive, geographical, quality, etc. [Shanidze, 1953:127-147].

The formants of property nominals are: -იან, -იერ, -იან, -იან, -ედ, -ა.

Nominals with -იან suffix:

ხაღობ-იან-ი „joyful/zestful“ (**neşeli, sevinçli, şen yaşatıcı** (Kvantaliani, 2010: 562);

იერ (via dissimilation with რაე- stems - -იელ):

Nominals with -იერ suffixes are less productive than those with -იან ones; They are preserved in some nominals:

წეს-იერ-ი „customary/dignified“ (1. **terbiyeli, edepli** 2. **onurlu, ışıttı, namuslu, ğırı** 3. **dışım** (Kvantaliani, 2010: 552);

ოსან: was used more widely in ancient times than today:

პატო-ოსან-ი „honest“ (**namuslu, vicdanlı, honest (-tü)**, (Kvantaliani, 2010: 358).

ოვან: Today it is found sporadically:

დიდსულ-ოვან-ი „magnanimous“ (**yüce ruhlu, onurlu, şerefli** (Kvantaliani, 2010: 186),

Affixes deriving nominals of *lack* are: უ-ურ, უ-ო

უ-ურ are attested in several nominals in Georgian (via dissimilation with რაე- stems - -უ-ულ):

უ-მადურ-ი „ungrateful“ (**nankör; kadirbilmez; hayırsız; değerbilmez** (Kvantaliani, 2010: 461),

უ-ო in modern Georgian usually derives the nominals of *lack* from noun:

უ-მტკივნეულ-ო „painless“ (**acısız, açışız, sancısız** (Kvantaliani, 2010: 461),

უ-ება:

უბრალო-ება “simplicity/palinness” (1. **sadelik; özentsizlik (-ğİ)**  
2. **ışağlık (-ğİ); alçakgönüllük (-ğü), sadelik (-ğİ)** (Kvantaliani,  
2010: 456);

**Abstract nominals.** To derive nominals denoting abstract concepts,  
the suffixes **ობა, ება**, and the prefix-suffix **სო-ე** are attested.

**ზნე-ობა** “morality”, **მორალისტ-ობა** “moralizing”,  
**კეთილდღე-ობა** “well-being” (**hayır (-yır); refah, hilikuk (-ğİ),**  
**saadet (-ti), iyilik (-ğİ); olgunluk (-ğİ), üğliklik (-ğİ)** ( Kvantaliani,  
2010: 250), **თანაგრძნ-ობა** “condolence/sympathy” (1. **açima,**  
**şefkat (-ti), merhamet(-ti)** 2. **açımak, merhamet etmek, ıkın ilgi**  
**gösmerk** (Kvantaliani, 2010: 219);

**-ება** is of the same origin as **-ობა**. It derives abstract nominals from  
adjectives with **-იერ** ending:

**ღირს-ება** “dignity” (**şeref,onur,erdem, mert (-di)** (Kvantaliani,  
2010: 494), **სათნო-ება** “virtue” (**fazilet (-ti), erdem** (Kvantaliani,  
2010: 394), **პატიოსნ-ება** “honesty” (**namus, namusluluk (-ğİ);**

The formant **სო-ე** is similar to that of **ობა**, the difference is that **ობა**  
derives nominals from stems denoting objects, and **სო-ე** - from  
words that express the properties or signs of objects [Shanidze,  
1953:131]:

**სო-კეთ-ე** “kindness”( **nimet (-ti), iyilik, neyy (-yır), neyyılı iş**  
(Kvantaliani, 2010: 425);



**Nominals of purpose** have a double formants - a prefix and a suffix: სა-ე, სა-ო, სა-ურ [Shanidze, 1953: 132]. Of them the productive formants are სა-ე and სა-ო , while სა-ურ is confirmed in several nominals of ancient origin:

სა-სიკეთ-ო „beveficial/good” (**hayırlı, fruitful, iyi** (Kvantaliani, 2010: 409);

**Nominals of origin.** One group of suffixes denotes origin: ელ, ურ, იურ, დელ, ეულ [Shanidze, 1953: 127].

**Qualitative side of personal qualities (superlative degree** სუ-ეს, მო-ო).

უ-ეს:

უნ-იჭიერ-ეს-ი „very talented” (**en kabiliyetli, en kabiliyetli** (Arısoy, 2010: 381), უ-ბედნიერ-ეს-ი „the happiest“ (**en mutlu, en mesut** (Arısoy, 2010: 374), უ-ლამაზ-ეს-ი „the prettiest” ( **en güzel, şıpsırin, periruh** (Kvantaliani, 2010: 460);

მო-ო:

მო-მწარ-ო „slightly bitter“(acımsı (Arısoy, 2010: 248), მო-ტკბ-ო „sweetish“ (**tatlımsı, tatlımtrak** (Arısoy, 2010: 253).

Of the composed lexical entries expressing moral values the following words are confirmed in O. Pamuk's novels: ზნე, კეთილი, ბოროტი, სული, გული, თვალი, თავი, ენა, პირი, ცხვირი, ხელი, ორი, არა (morality, kind, evil, soul, heart, eye,

**head, tongue, mouth, nose, hand, two, no).** The adding of another stem to them resulted composites:

Derived from:

**ზნე-** stem: **ზნემალალი** “smb with high moral”, **ზნედაბალ** “smb depraved,” **ზნედაცემული** “smb without morals”...

**კეთილ-**stem: **კეთილდღეობა** “well-being”...

**გული:** **გულკეთილი** “kind-hearted”, **გულუხვი** “generous”...

**თავი:** **თავმოყვარე** “self-respecting”, **თავგანწირული** “self-sacrificing”...

**ხელი:** **ხელგაშლილი** “generous/hospitable”...

**პირი:** **პირდაპირი** “direct”, **პირდაპირი ნათქვამი** “direct speech”...

**სული:** **სულგრძელი** “forbearing”, **სულგრძელობა** “forbearance”...

**ერთი:** **ერთგული** “smb loyal”, **ერთგულება** “loyalty”...

**ენა:** **ენაჭარტალა** “chatterbox/gossipy”, **ენაკვიმატობა** “sharp-tongued/witty”...

**თვალი:** **თვალმაქცი** **tavltmakci** “hypocrite”, **თავლმაქცობა** “hypocrisy”...

**ბოროტ-** stem: **ბოროტმოქმედი** “evil doer”, **ბოროტი მხევალი** “evil servant”... **ბოროტმზერა** “an evil look”...

**სული:** **სულმდაბალი** “humble”...

**იმედი:** **იმედგადაწურული** “hopeless”...

ორი: ორგულობა “ infidelity”, ორპირი “two-faced”...

არა: არაეთიკური “unethical”, არაჩვეულებრივი “unusual”...

Phraseologisms are abundant in O. Pamuk's novels. I present an example of the translation of some of them: For example:

**Turkish sentence:**

*“Kara, **etekleri zil çalarak** bir keseyle geri döndü. “Bohçacı karı,” dedi benden çok meraklı ev sahibesine duyurarak. “Al bunu götür zavallı hastaya. Cevabı varsa hemen bekliyorum. Sonra Enişte Çelebi’deyim bütün gün.” (BAK,s.166);*

**Georgian translation:**

*“ქლო, აჰა, წაუღე საწყალ ავადმყოფს! – ხმამაღლა თქვა ცნობისმოყვარე დიასახლისის გასაგონად, – თუ პასუხი ექნება, საჩქაროდ მომიტანე. მერე შინ აღარ ვიქნები, ენიშთე ეფენდისთან უნდა ჩავიდე. მთელი დღე იქ დავრჩები” (“My Name Is Red”, p. 174);*

“Woman, take it away from the poor sick man! – smb said loudly to hear the curious hostess, - If smb has an answer, bring it to me quickly. Then I won't be at home anymore, I have to go to Enishte Efendi. I'll stay there all day.”

**etekleri zil çalmak** of the original text was not translated by the translator; **etekleri zil çalmak** literally means “smb’s hem rings bell”. Its equivalent is the Georgian phraseology: “smb is on the ninth (seventh) sky of joy” or “smb raised to the sky/leaped for joy” [Chkonia, 2007: 90]. For example:

**Turkish sentence:**

"Peki," dedi Osman. "Çetin razıysa, ben de razıyım. Ama sen de Kenan a ve yeni işe hiç karışma, kimseye **çamur atma.**"(MM,s.217).

**Georgian Translation:**

“– კი, ბატონო, – მიპასუხა ოსმანმა. – თუკი ჩეთინი თანახმაა, მე არა ვარ წინააღმდეგი. ოღონდ ქენანს თავს დაანებებ და ახალ ბიზნესშიც არ ჩაერევი და, რაც მთავარია, სხვას **ჩირქს ნუ სცხებ**.” (“The Museum of Innocence”, p.315).

„Yes, sir, – Osman answered. - If Cetin agrees, I am not against it. But you will give up on Kenan and do not get involved in new business and, most importantly, do not smear someone“.

The idiom (**birine**) **çamur atmak (sıçratmak)** in the original text is used in the Turkish language with the following meaning: *to show someone that smb is involved in a bad deed, to slander*. In Turkish and Georgian there is a phraseology with the same competent composition and meaning – **to throw mud to smb**. In the Georgian language, the analogue of this idiom is **throws mud to smb, abuses/curses/disgraces smb, besmirches smb, disgraces smb**. The meaning of the idiom in the Georgian language is **shames, degrades, spoils authority**. The translator has translated these idioms using correct concepts, and therefore, the translation is acceptable. For example:

**Turkish sentence:**

*“Sonunda polis olmadığımı anlayınca, galiba, gönümü almak istedi.” (CBVO,s.84).*

**Georgian translation:**

*“როცა მიხვდა, რომ პოლიციელი არ ვიყავი, ჩემი გულის მოგება გადაწყვიტა “ (“Cevdet Bey and His Sons”, p.86).*

“When he realized that I was not a policeman, smb decided to please me/to win my heart”.

The meaning of **gönül almak** in Turkish is: 1. To rejoice; 2. To pleasure smb offended with actions. In Georgian, its equivalent is the idiom composed of similar words, namely: "**winning the heart (of someone)**, favoring, recruiting, having a favorable mood (of someone), trying to please. The translation is correct and understandable for the reader.

## MAIN CONCLUSIONS:

From the large amount of material collected from Orhan Pamuk's novels, I tried to create families of words with the same meaning, which expressed both **positive** and **negative** content of "**spiritual actions**". Moral values are an important and topical issue and they occupies an important place in both Turkish and Georgian society. Morality, which has a wide range, is also reflected in the variety of lexical entries. The stems and the words derived from these stems form both positive and negative meanings of words. These words sometimes depend on each other, sometimes they are synonymous. It appeared clearly that the ethno-cultural interpretation of moral values is still highly relevant in both Turkish and Georgian society today;

1. The wide range of morality is reflected in the variety of word entries. Words derived from this root form lexical entries with different positive and negative meanings. These derived words are sometimes independent from each other, and sometimes they are synonymous words;

2. Artistic translation is perhaps one of the most important magical linguistic phenomena. Transferring a text from one language to another or recreating, exact translation or poetic variation, creation or co-creation requires a lot of labour, education and deep knowledge of the language from which it is translated. Original literature cannot develop without translation;

3. Since the research topic concerns the vocabulary of moral values in the Georgian-Turkish languages, according to Orhan Pamuk's Georgian translations, many words expressing morality were confirmed both in Georgian and in Turkish;

4. Preservation of linguistic meanings is one of the most important prerequisites for translation. In the present work, I have analyzed Komisarov's classification on translation theory. Komisarov divides translation into the following categories: (1) literal translation, i.e. syntactical simile; (2) grammatical substitutions (shifting or substitution of sentence members and parts of speech, form-changing of part of speech, change of number, omission, etc.); (3) fragmentation of sentences; (4) one of the categories of grammatical transformation is complex, i.e. lexicogrammatical transformation, which includes several subtypes: (4:1) explication, i.e. descriptive translation, (4:2) antonymic translation and (4:3) compensation [Beridze, 2006: 116];

5. The translators - Nana Janashia, Lia Chlaidze, Ekaterine Akhvlediani, Tamar Alpenidze were able to use these categories of translation in their translations, because it is not necessary for the translator to use exactly the methods that are in the original text - the main goal is to achieve a stylistic effect;

6. The Turkish language is also characterized by the formation of compound words, but in the translation, sometimes if the word is given in composed form, in Turkish, the same word is sometimes denoted by an ordinary simple word. As for phraseologies and

idioms, the translators have mostly replaced them with phraseologies and idioms common in the Georgian language, although they are similar and equivalent to the Turkish language;

7. The most important for the Georgian language are relative or composed adjectives, which denote human emotions, both positive and negative. Affixes expressing *property* and *lack of property* are especially activated. For example, -იან, -იერ, -ისან, უ-ო, უ-ურ and others. Sometimes a word denotes an emotion without any formant: ბრაზი „anger“, ეჭვი „doubt“, ზიზღი „disgust“. These words denote the same content; As for the words დამორება “to separate”, ჩამომორება „to keep apart“, განმორება “to depart” type, they differ from each other only by the preverbs;

8. In the Georgian language the **nominals of lack** are conveyed by the vocabulary derived by means of **suffix-prefix**, Turkish uses only **suffixal** derivation when conveying the corresponding content;

9. In the Georgian language, there are noteworthy words ავაზაკი "thug“, ქურდი „thief“, ყაჩაღი „robber“, თაღლითი „deceitful“, მუხანათი „swindler" - these words are human qualities that express their constant dark activities, which is sourced from the form denoting *profession*. But over time, "activity" becomes a way of life and a spiritual quality. This is how the structural characteristics of the lexemes denoting *profession* appeared among the formants produce the vocabulary of moral (spiritual) properties;



**10.** In the main part of the sentences, it is clear that the translators used the "word-for-word translation strategy". In addition, it should be noted that despite the various errors found, the translator maintains semantic integrity in relation to the original text. The skills of translators can be tested very well when translating novels written in Turkish. Turkish and Georgian languages belong to different language families. Nevertheless, the translators proved to be quite successful in introducing two cultures to each other. Based on the correct translation of the words, it is clear that the translators have a high level of knowledge of the Turkish language and are familiar with the Turkish culture quite well. For the Georgian reader, it is very important that the translator, along with a good knowledge of the Turkish language, has a perfect knowledge of Georgian, in order to present even small details between the sentences to the Georgian reader at the appropriate level of richness and beauty of the native language.

### **References:**

- 1. Orhan Pamuk**'un Masumiyet Müzesi Romanın Gürcüce Çevirisindeki Ahlaki Değerleri Yansıtan Sözcüksel Öğeler”, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 22 Mart2024, ss.70-83.<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3715470>.
2. Lexical elements reflecting moral values in the Georgian translation of Orhan Pamuk’s novel “The house of Silence”, LEPL Gori State University; Philological Researches, 2023,

6<sup>th</sup> June, pp. 59-80, <https://www.cceol.com/search/journal-detail?id=2943>. (*in Geo.*);

3. **Orhan Pamuk**'un “Benim Adım Kırmızı” Romanın Gürcüce Çevirisindeki Ahlaki Değerleri Yansıtan Sözcüksel Öğeler”, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 27.06.2023, ss.117-133. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3120873>.
4. **Orhan Pamuk**'un İstanbul Hatıralar ve Şehir Romanın Gürcüce Çevirisindeki Ahlaki Değerleri Yansıtan Sözcüksel Öğeler”, Düzce Üniversitesi: Uluslararası Türk-Gürcü Kültürel İlişkiler Sempozyumu, Düzce, 27-28 Ekim, 2023.